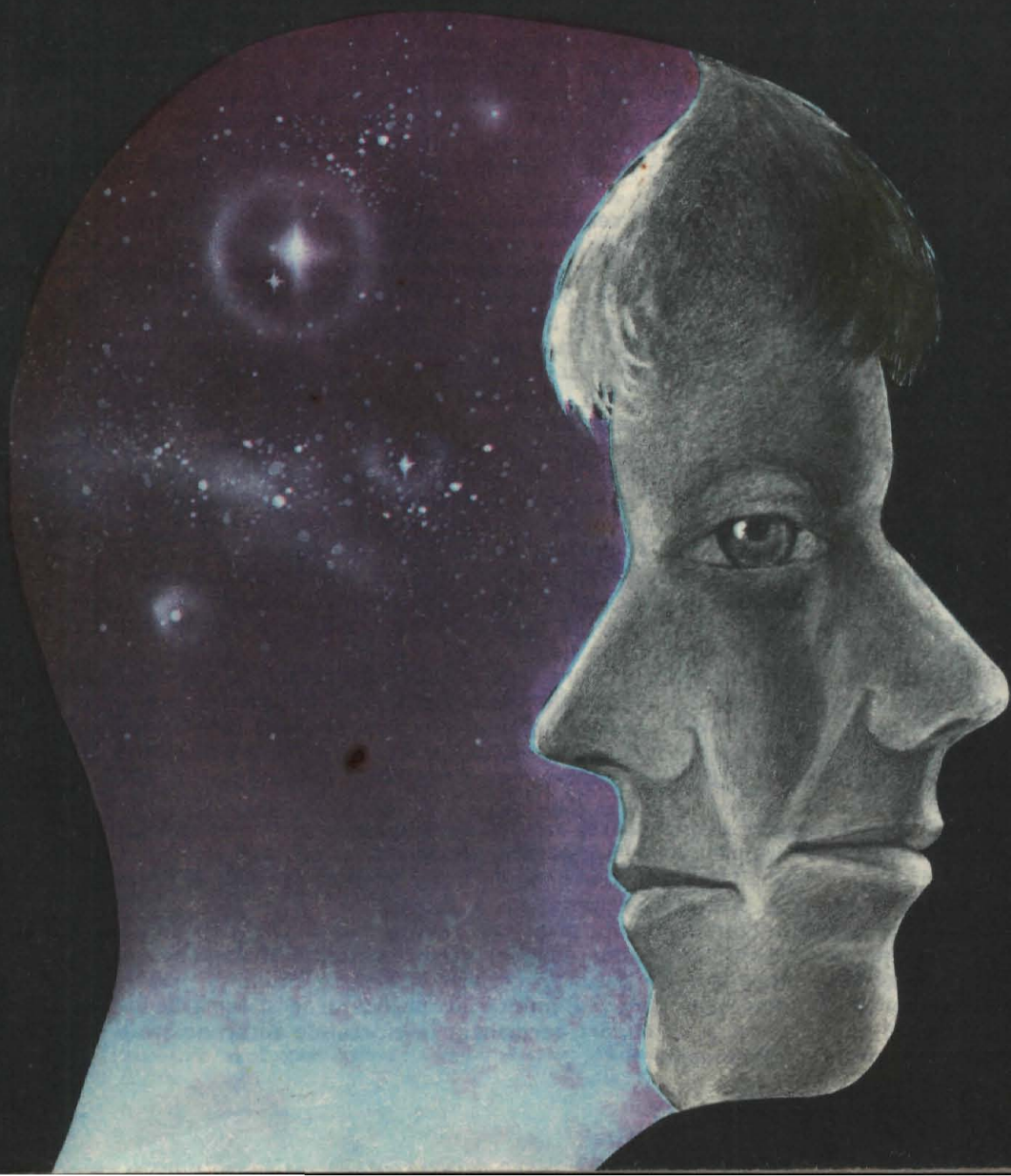

PSIHOLOGIA

SUPLIMENT AL REVISTEI
ȘTIINȚĂ ȘI TEHNICĂ

1991

argumentum

argumentum

argumentum

argumentum

Prof. univ. dr.

MIHAI GOLU,

președintele Asociației Psihologilor din România

Editarea pentru publicul larg cititor a acestei reviste a izvorât din constatarea atât directă, realizată cu ocazia diverselor investigații de teren, cât și indirectă, prilejuită de observațiile asupra desfășurării comportamentelor individuale și de grup în variate situații concrete, că există o nevoie acută a fiecărei dintre noi de a ne autocunoaște, de a înțelege cauzele și mecanismele propriilor gânduri, trăiri, atitudini și conduite, de a dispune de anumite mijloace sau procedee pentru a ne optimiza raporturile de muncă și de viață cu cei din jur, de a ne autoperfecționa și automodela. Realizarea unei asemenea autocunoașteri nu este posibilă doar pe cale spontană, prin derularea și acumularea experiențelor personale. Ea reclamă neapărat însușirea și operarea cu un minim necesar de noțiuni științifice de psihologie — psihologie generală, psihologie socială, psihologie educațională, psihologie clinică, psihologia muncii, psihopatologie, psihologia vîrstelor, psihofiziologie etc.

În perioada regimului dictatorial ceaușist, psihologia a fost marginalizată și permanent îngrădită atât în dezvoltarea ei ca știință, cât și în tendința ei de a se difuza în mase și de a se implica în activitatea practică, în soluționarea problematicii umane. Așa se face că în timp ce în țările civilizate ale lumii cititorul avea la dispoziție o bogată și diversificată literatură psihologică, adaptată diferitelor niveluri de accesibilitate și înțelegere, la noi, în ultimii 10—15 ani lucrările cu adresabilitate mai generală, care să contribuie efectiv la satisfacerea dorinței de autocunoaștere sau la rezolvarea unor frământări, tensiuni și probleme existențiale individuale, pot fi numărate pe degetele de la o singură mînă.

Teoretic și declarativ, toți dorim să devenim mai buni în raporturile interpersonale, mai capabili și mai eficienți în sfera activităților sociale. Dar efortul propriu-zis în această direcție, din păcate, nu este nici suficient de susținut și de perseverent sub aspect volitional și nici ghidat de reprezentări și acțiuni clare despre complexitatea vieții psihice interne, despre modalitățile de influențare și stăpînire a componentelor ei emoționale, motivaționale, cognitive, temperamentale, aptitudinale, caracteriale.

Psihologia este astăzi în măsură să ofere atât cunoștințe teoretice perene care să faciliteze formarea unei înțelegeri adecvate a premiselor și mecanismelor psihologice ale comportamentului, cât și acele puncte de sprijin pentru traversarea momentelor dificile, critice ce pot apărea pe traiectoria vieții.

În general, se recunoaște că rolul psihologiei crește considerabil în perioada contemporană, atât în sistemul general al științelor despre om, cât și în practica socială. Aceasta se explică, pe de o parte, prin faptul că **psihicul** este acel element care conferă omului superioritatea sa absolută în seria animală, iar pe de altă parte, prin constatarea că progresul științific, cultural și tehnico-economic este rezultatul capacităților și aptitudinilor de ordin psihic.

Cunoașterea, evaluarea și gestionarea factorilor psihologici se impun astăzi drept imperative majore ale raționalizării și optimizării proiectelor și programelor de dezvoltare socială, întrucît realizabilitatea acestora depinde într-o măsură decisivă de calitatea intelectuală, aptitudinală și atitudinal-caracterială a subiecților umani.

Pornind de la aceste considerații de principiu, revista PSIHLOGIA își propune să fie pentru fiecare din cititorii săi o sursă de informare consistentă și accesibilă în problemele de bază ale psihologiei, un sfătător eficient în diverse situații și împrejurări de viață, un confident competent pentru frământările, preocupările și temerile individuale interioare, un ghid practic și un suport permanent în efortul de autocunoaștere și automodelare a propriei personalități.

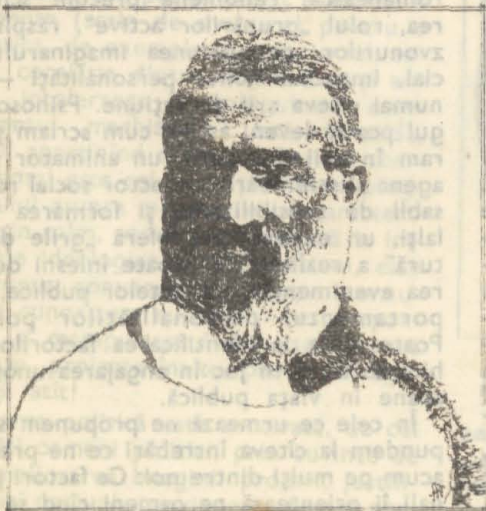
CALITĂȚILE POPORULUI ROMÂN

cinstea , hărnicia , ospitalitatea...

Dr. SEPTIMIU CHELCEA,
Institutul de Psihologie

Într-o anchetă psihosociologică efectuată în urmă cu trei ani, un număr de 1400 de cetățeni din județele Călărași și Prahova au fost rugați să arate care sînt principalele trei calități psiho-morale ale întregii populații de peste 23 de milioane a țării. (La acea dată ne-a fost interzis să întrebăm și despre defectele românilor...). Sînt, fără îndoială, **opinii exprimate**, dar ele conțin - cel puțin - o fărîmă de adevăr: constatări obiective sînt mixate cu dorințe și aspirații, evaluări judicioase se asociază stereotipurilor de gîndire, prejudecățile se inseriază laolaltă cu raționamentul rece. Rezultă o imagine de sine care, indiferent cît de mult corespunde realității, influențează comportamentul social și mîndria națională.

Ce spun, în fond, cei 1400 de subiecți anchetați? În primul rînd că **românii sînt oameni cinștiți**. Mai mult de 12% din răspunsurile înregis-

Constantin Brâncuși

trate indică **ad litteram** cinstea ca principală calitate a românilor. Corectitudinea, spiritul de dreptate, simțul datoriei, loialitatea și principialitatea, acoperind același spațiu de înțelesuri ca și cinstea, adaugă o pondere în plus (aproape 6% din răspunsuri) principalei calități atribuite de români românilor.

Hărnicia apare cu frecvența de 11% din totalul răspunsurilor, situîndu-se pe locul secund în ierarhia calităților psiho-morale ale poporului nostru. „Românii au fost și sînt oameni harnici, muncitori”. „Românii sînt oameni harnici, cinștiți, gata totdeauna să-și apere patria” - ne-au declarat

mulți din cei anchetați. Așa și este. Impotriva clișeeilor răuvoitoare ale unor străini, distanțîndu-se de aprecierile denigratoare ale unora dintre noi, românii se văd pe ei înșiși ca oameni harnici, tenace, perseverenți, energici, activi, gospodari, cu spirit economic.

Cea de-a treia calitate a românilor, conform opiniilor exprimate, este **ospitalitatea**. Această caracteristică definitorie a populației dintre Nistru și Tisa a apărut în ancheta noastră cu frecvența de 10% din totalul răspunsurilor. Înseamnă că fiecare al zecelea răspuns sublinia însușirea de a primi cu bucurie oaspeți drept o calitate emblematică pentru **personalitatea de bază** a românilor.

Cinstea, hărnicia, ospitalitatea reprezintă vîrfurile triunghiului ce conturează imaginea de sine a românilor. Firește, în spațiul determinat de cele trei vîrfuri se înscriu și alte calități psiho-morale, dintre care în anchetă au apărut: patriotismul (reprezentînd 9% din răspunsuri), spiritul de muncă (6%), vitejia (5%), curajul (4%), omenia (3%), spiritul de dreptate (2%), demnitatea (2%), răbdarea (1%), inteligența (1%) ș.a.

În urmă cu o jumătate de veac, filozoful și psihologul C. Rădulescu-Motru (1868-1957) punea întrebarea considerată capitală: „este sufletul poporului român în acord sau în dezacord cu sufletul burghez?”. Reformulată, „problema cea mare a finalității spirituale românești” este astăzi aceeași ca și în trecut: sîntem noi, românii, ca structură psihică apropiați de spiritualitatea occidentală? Și în ce măsură?

Particularizînd problema la nivelul imaginii de sine a românilor, vom spune că trăsăturile psiho-morale autoatribuite sînt de natură să favorizeze dezvoltarea societății civile.

Am împărțit răspunsurile înregistrate în patru mari clase: a) calități psiho-morale defavorizante progresului social; b) neutre; c) favorizante și d) specifice progresului social. Răbdarea și supunerea - după judecata noastră - nu favorizează afirmarea României în lume. Dimpotrivă, hărnicia, vitejia, inteligența reprezintă calități psiho-morale fără de care nici un popor nu își poate realiza aspirațiile de bunăstare și progres. În opinia celor anchetați, calitățile psiho-morale ale românilor care sînt specifice progresului social au o frecvență de peste 20 de ori mai mare decît caracteristicile defavorabile apropierea de țările puternic industrializate.

Imaginea de sine a românilor - așa cum a fost șchițată în ancheta realizată - inspiră optimismul. Înlăturarea totalitarismului a conștientizat într-o și mai mare măsură virtuțile poporului nostru și posibilitățile reale de integrare spirituală a românilor, cu tot ce s-a creat mai valoros în planul culturii și civilizației naționale în marea familie a popoarelor Europene.

psihologie și politică

Prof. univ. dr.
ADRIAN NECULAU,
Universitatea „Al. I. Cuza” - Iași

Psihosociologul Serge Moscovici, profesor la Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, referindu-se la evenimentele din Mai '68 din Franța, remarca faptul că psihologia socială franceză a găsit atunci un nou câmp de cercetare, s-a putut detașa de modelul american de investigație, mai ales în abordarea unor fenomene cum ar fi „inovația socială” sau „acțiunea minorităților active”. În primul rînd metodologic: psihosociologii au putut ieși din laborator pe „teren”, participînd la viața „reală”. În al doilea rînd conceptual: s-a putut atunci observa cît de inflexibile, cît de rigide sînt cadrele metodologice academice cu care se opera în abordarea fenomenelor psihosociale. Totul se raporta la o societate „stabilă”, coerentă, încheată, ierarhizată. Și deodată a intervenit schimbarea, „afectivul”, personalizarea relațiilor dintre oameni. Psihologia socială a fost silită să ia notă de spontaneitate, de ritmul alert al evenimentelor, de „problemele generale” și chiar de un nou limbaj al oamenilor. Discursul psihosociologic s-a orientat atunci spre mișcările comunitare, ecologie, asupra normelor convivialității etc. Psihosociologii au început să chestioneze strada, să se preocupe de problemele sociale de larg interes, să abordeze fenomene mai puțin cercetate, de exemplu fenomenul de „leadership” și cel de „personificare”, care se întîlnesc astăzi „peste tot”. Lista Partidului Comunist Francez, exemplifică Serge Moscovici (Connexions, nr. 29 din 1980), nu se numește „lista PC”, ci „lista Marchais”. Denumirea aceasta îi conferă însă un „alt sens”. Această personificare nu este

o simplă problemă de mass-media, ci o problemă a exercițiului democrației, a resursurilor acțiunii politice. Iată de ce, mărturisește reputatul psihosociolog francez, este important să redeschidem dosarul „psihologiei colective”, cîndva în mare vogă. Și, peste cîțiva ani, în tratatul (cu participare internațională) pe care îl coordonează — Psychologie sociale (PUF, 1984) — profesorul Serge Moscovici repartizează două din cele patru părți (secțiuni) problemelor vieții sociale: credințelor și reprezentărilor ideologice, reprezentărilor sociale, limbajului și comunicării, rasismului și prejudecăților, maselor și mulțimii.

Dacă acel „Mai '68” a produs o asemenea schimbare în orientarea psihosociologiei franceze, ce tezaur de teme reprezintă „Decembrie '89” pentru psihosociologia românească! Fenomene precum schimbarea, rolul „grupărilor active”, răspîndirea zvonurilor, persuasiunea imaginarului social, impactul noilor personalități — iată numai cîteva arii de acțiune. Psihosociologul poate deveni astfel, cum scriam și sperăm în anii dictaturii, un animator social, agent al schimbării, un actor social responsabil de sensibilizarea și formarea celorlalți, un expert care oferă „grile de lectură” a realității. El poate înlesni decodarea evenimentelor și actelor publice, comportamentul personalităților politice. Poate ajuta la identificarea factorilor psihici ce intră în joc în angajarea unor persoane în viața publică.

În cele ce urmează ne propunem să răspundem la cîteva întrebări ce ne preocupă acum pe mulți dintre noi: Ce factori personali îi orientează pe oameni cînd se angajează în acte politice? Cine se angajează în politică și de ce? Cum influențează personalitatea asupra acțiunii politice, asupra modului de a conduce?

Factorii personali ce influențează tendințele politice pot fi grupați în trei categorii importante: **nevoia de securitate individuală**, derivînd din preferința pentru ordine, disciplină, dobîndirea unei responsabilități într-un proces de organizare. Sentimentul „anormal” de insecuritate (combinat cu angoasă, solicitudine) naște

dorința de a asigura „normalitatea”, de a îndepărta „pericolul” (datorită unor judecăți pripite această dorință poate lua, uneori, tendințe naționaliste, antisemite etc.). **Nevoia de stimă de sine și desăvârșire** poate îndemna la „cercetarea” pozițiilor sociale importante, încărcate de prestigiu, pentru a le „cuceri” sau pentru a evita eșecul. Mulți se angajează în acte sociale și pentru că iubesc riscul și speră să găsească o ocazie pentru a se afirma. Există o puternică corelație între încrederea în sine și interesul pentru politică; un sentiment de inferioritate constituie un obstacol în angajarea socială. **Nevoia de afecțiune și de apartenență** constituie un motiv important în efortul pentru dobândirea unei poziții sociale. Adeziunea, aprobarea stimulează, pe cînd indiferența, opoziția demobilizează. Dar de la a obține satisfacția și a evita frustrația se poate aluneca ușor spre „mentalități” de tip ofensiv, chiar agresiv.

Există indivizi cu disponibilități pentru a deveni „personalități autoritare”, pentru a se angaja în acțiuni extremiste? Prin ce se caracterizează ele? Cum pot fi ele depistate? Psihologia a pus la punct mai multe instrumente (scale de evaluare) pentru a diagnostica, de exemplu, dogmatismul, toleranța, corelația dintre dogmatism și anxietate, intoleranța la ambiguitate, comportamentul „machiavelic”. Iată, de pildă, individul aparținînd acestui ultim tip comportamental este cel ce dă prioritate pragmatismului asupra moralei; el se caracterizează prin calm, sensibilitate redusă la imperatiile ideologice sau la presiuni, este puțin supus convențiilor, iubește concurența. Îl cunoaștem cu toții — este oportunistul și manipulatorul care se acoperă prin fraze, proiecte înalte, planuri atrăgătoare. Și atît!

Angajarea politică este motivată, de cei mai mulți oameni politici, prin cuvinte de tipul: ameliorarea imaginii proprii, justificarea unei opțiuni, convingere. Aceste persoane „oferă” o imagine, o fațetă dominantă a personalității lor, pe care ne invită, parcă, s-o apreciem. Mulți dintre candidații la cariera politică evocă influența familiei, mediul social în care s-au format sau un șoc emotiv care le-a declanșat în copilărie sau tinerețe revolta la injustiție. Acest ultim argument motivează adesea dorința de „revanșă”. Să nu uităm, din nou, dorința de „reușită” care animă multe energii, preferința ce se corelează uneori cu plăcerea riscului și nevoia de concurență. Înclinația

spre „joc” (politic, social, comercial) este oarecum asemănătoare celei de implicare, participare, nevoii de a discuta, vorbi, comenta etc.

Cum se manifestă personalitățile politice, în ce fel îi influențează pe cei din jur? Prin modul în care aceștia muncesc, se informează, comunică, conduc, stabilesc relații, prin comportamentul lor față de cei apropiați. Unii pretind colaboratorilor, în primul rînd, „fidelitate”, aici concentrîndu-se totul: și competența, și eficacitatea, chiar reușita. Alții reclamă colaboratorilor „discreție”, o anumită subtilitate prin care tratează problemele. „Realismul” altora poate fi ușor taxat drept ingraturitudine, lipsă de angajare afectivă, renunțarea la sentimente și prietenii.

Modul de a conduce „echipa” depinde de personalitatea liderului. Adepții modelului „ierarhic” au avantajul ordinii, dar sînt handicapați de rutină și de proliferarea comportamentelor birocratice. Modelul „competitiv” este deosebit de eficace, dar riscă să ducă la dezordine, la „defecțiuni” ce pot avea grave consecințe. Mulți oameni politici (cazul președintelui J.F. Kennedy) preferă modelul „colegial”, care presupune însă o profundă cunoaștere a partenerilor pentru a-i putea utiliza potrivit competenței lor. Este modelul ideal, dar dificil de aplicat, mai ales dacă cel ce-l utilizează nu este un om deplin echilibrat, subtil, cald, cu o largă „cultură” în domeniul relațiilor interpersonale.

PSIHOLOGIA VIETII SOCIALE

Deși cunoașterea și influențarea comportamentelor individuale și ale grupului au preocupat omenirea, probabil, de la apariția ei, mai recent o nouă și gravă problemă devine de stringentă actualitate, cea a dirijării, controlării și manipulării comportamentului individual, interpersonal și grupal în vederea realizării unor obiective dinainte stabilite.

Controlul comportamentului uman

Observarea grupurilor și organizațiilor sociale, ca și cercetările întreprinse în acest sens au condus spre conturarea unor idei valoroase. Se consideră astfel că individul și grupurile

totdeauna cu discernământ, nu li se acordă același conținut și aceeași finalitate socială, fapt care permite să se ajungă la teorii și metode de influențare și control social aproape total opuse.

Pornind de la aceste teze, psihologul american B.F. Skinner, în cartea sa **Dincolo de libertate și demnitate**, publicată în 1971, încercând să distrugă mitul omului autonom, ajunge la susținerea ideii **controlabilității din exterior** a comportamentului uman. Sintem influențați prin mijloace atât de subtile încât nici nu ne dăm seama de acest fapt, sintem „împinși” spre un anumit scop într-o astfel de manieră încât uneori gândim și credem că noi înșine dorim scopul respectiv. Să însemne aceasta că tindem

Conf. univ. dr.
M. ZLATE,
Universitatea din București

umane au nu numai dreptul, dar și datoria de a participa la construirea propriului lor comportament; schimbarea comportamentului poate fi făcută nu oricum, la întâmplare, ci în mod controlabil și sistematic; a refuza un control asupra persoanei umane și asupra grupurilor sociale înseamnă a lăsa dezvoltarea acestora în voia unei părți a mediului social și nonsocial, înseamnă, cu alte cuvinte, a lăsa persoana și grupul la dispoziția unor „controlori” fortuiți; omul și grupul nu trebuie eliberați de control, ci trebuie analizate și schimbate tipurile de control la care sînt supuși.

La prima vedere, asemenea teze par a fi corecte și seducătoare. Ele nu sînt interpretate în

spre o societate complet controlată și manipulată, ca aceea pe care ne-o prezenta Skinner mai de mult în romanul său de anticipație **Walden Two?** Atunci, unde este libertatea, unde sînt drepturile individului și demnitatea sa? Skinner afirmă, fără nici o rezervă, că problema libertății și demnității nu mai trebuie pusă în termenii cunoscuți. „Ipoteza că omul nu este liber — scria el — este esențială pentru aplicarea metodelor științifice în studiul comportamentelor umane. Omul interior care este liber și responsabil de comportamentul său... nu este decît un substitut preștiințific pentru diferitele tipuri de cauze pe care le descoperim prin analiza științifică. Toate aceste cauze diverse sînt exterioare

individului." Iată de ce numai cunoașterea, controlarea și dirijarea expresă a acestor cauze favorizează evoluția omului, iată de ce calea de realizare a acestui tip nou de control, de fapt, singura cale de a rezolva marile probleme ale societății contemporane, o reprezintă construirea unei **tehnologii a comportamentului uman**. Scopul ei este acela de a arăta cum poate fi schimbat în mod conștient comportamentul unei persoane. Se spera ca în felul acesta să se ajungă la un fel de „inginerie comportamentală”. Atacul asupra ideilor de libertate și demnitate, mai mult, negarea lor nu puteau lăsa indiferentă comunitatea științifică. Concepția lui Skinner este etichetată de unii autori (Max Black) ca fiind „o metafizică de amator cu tendințe antidemocratice”. La rîndul său, cunoscutul filozof al istoriei A. Toynbee emite părerea că omul, comportamentul său nu pot fi decit parțial condiționate, de aceea „știința ingineriei” rămîne un scop intangibil.

Problema influențării și dirijării comportamentului uman devine și mai dramatică de îndată ce este abordată dintr-o perspectivă morală, adică de îndată ce trebuie să răspundem la

Manipularea comportamentală

Referitor la forma dirijării, unii autori au optat pentru necesitatea practicării unui control **ascuns, mascat** al comportamentului uman, prin mijloace **subtile și rafinate**, cu alte cuvinte, au recurs la **manevrarea sau manipularea** acestuia. A manipula tocmai aceasta înseamnă: a ascunde partenerilor ceva pe care dacă aceștia l-ar cunoaște ar simți, gândi, acționa altfel; a nu atrage atenția; a nu informa asupra unor aspecte; a informa parțial sau denaturat; a reduce în mod deliberat cîmpul de investigație și explorare. Manipularea este un „proces care se desfășoară uneori dincolo de limitele interacțiunii conștiente ale părților aflate în interacțiune” — scria Cătălin Mamali. Manipularea este, de fapt, înșelarea oamenilor și grupurilor, sacrificarea tendințelor și năzuințelor acestora în favoarea realizării unor scopuri personale, meschine, oneroase, potrivnice intențiilor celor manipulați, realizarea cu orice preț, prin orice mijloace, a intențiilor și planurilor ascunse celorlalți. Nu întîmplător susținătorii acestei forme de dirijare a comportamentului uman au pornit „pe urmele lui Machiavelli”; nu întîmplător cărțile lor de capătii din care s-au inspirat masiv și uneori necritici sînt cele ale lui Niccolo Machiavelli (**Principele, Discursurile**), deviza manipulatorului fiind: „scopul scuză mijloacele”. Doctrina manipulării a fost denumită, de aceea, machiavelism. Chiar lucrările publicate pe această temă poartă titluri de genul: **Studii în machiavelism, în căutarea lui Machiavelli** (Richard Christie, Florence L. Geiss, 1970).

Cit privește persoanele care urmează a efectua dirijarea, o primă problemă aflată în atenția „machiaveliștilor” este cea referitoare la trăsăturile de personalitate ale manipulatorilor. Printre acestea, esențiale s-au dovedit a fi: lipsa de afecțiune în relațiile interpersonale, oamenii trebuind să fie considerați mai mult ca obiecte ce pot fi manipulate, decît ca ființe însuflețite sau ca indivizi cu care există relații empatice; lipsa de considerație față de morală convențională, în relația cu alții manipulatorul avînd o perspectivă utilitară și nu morală; scăzuta angajare ideologică, mai ales față de scopurile pe termen lung. (După cum se poate lesne observa, manipulatorul are un profil de personalitate „deloc de invidiat.”) Cum însă oamenii nu dispun exact în același grad de toate aceste trăsături „elevate”, imediat a apărut problema stabilirii unei tipologii a manipulatorilor. Astfel, cei la care trăsăturile de mai sus erau prezente într-o mare măsură, în raport de aceasta însăși capacitatea lor de manipulare fiind mai mare, au fost denumiți „puternic Mach”, în timp ce cei cu tendințe și capacități medii sau foarte scăzute de manipulare au fost denumiți „mediu Mach” și „slab Mach”. Studiindu-se apoi corelația dintre machiavelism și diferitele particularități și capacități psihologice particulare, s-a des-

întrebări de tipul: Care sînt obiectivele controlului și dirijării? Cu ce metode, procedee și mijloace efectuăm controlul? Cine sînt cei care exercită controlul și, implicit, dețin puterea? Cît timp controlăm? Controlul trebuie să fie deschis sau ascuns, mascat, conștientizat sau neconștientizat de cei care îl suportă? Cu ce scop exercităm controlul, în vederea perfecționării sau alienării personalității umane? Dintre toate aceste probleme două rețin atenția: cea a **forme** de dirijare a comportamentului și cea a **persoanelor** care urmează a efectua dirijarea.

coperit existența unor corelații negative între machiavelism, pe de o parte, și abilitățile intelectuale, preferințele politice și ideologice, pe de altă parte. În schimb, au fost sesizate corelații pozitive între machiavelism și ostilitate, între acesta și lipsa de sinceritate. S-a constatat, astfel, că tipul „puternic Mach” minte mai plauzibil și cu o mai mare nerușinare, uitându-se în același timp în ochii celui pe care îl minte.

Mijloacele de manipulare comportamentală

Extrem de numeroase și minuțios inventariate și cercetate sînt și mijloacele de manipulare ce pot fi folosite atît la nivel personal, cît și la nivel interpersonal și grupal. În acest caz este vorba de indivizi care emit zvonuri, știri alarmante, contradictorii, total neverificate, dar pe care oamenii le percep ca fiind posibile. Să nu omitem nici îndemnul la fapte necugetate. Se creează astfel stări de nesiguranță, de ostilitate, neangajare sau, dimpotrivă, de violență și agresivitate. Cîmpul lor predilect de acțiune îl constituie fie cei care dispun de o experiență redusă de viață, de informații limitate referitoare la evenimente sau la consecințele acestora, credulii cu un spirit critic insuficient format și exersat, fie reuniunile multîmilor de oameni în care preponderent, prin forța împrejurărilor, comunicarea este dominant afectivă. În câteva minute se pot produce răsturnări spectaculoase de situații datorită unui ins care are o voce de stentor, care lansează un slogan simplu, dar penetrant în împrejurările de contagiune afectivă, care minte plauzibil și cu o mare dezinvoltură. Foarte cunoscute sînt și tehnicile pe care un autor francez (Roger Mucchielli) le prezintă sub titlul de „tehnică de schimbare forțată” (tehnică de „spălare a creierului”, de informare tendențioasă, de propagandă dusă pînă la „intoxicare psihică”), care își propun crearea, în mod artificial, a unei realități fictive și acceptarea ei de către cel influențat. Omul cu „creierul spălat” este un alienat, total ineficient atît în plan personal, cît și social, adică atît pentru sine, cît și pentru scopul pentru care s-a acționat asupra lui. Goguelin prezintă alte tehnici ale manipularii, cum ar fi nespecificarea și trunchierea scopurilor; informarea deliberat incompletă; stabilirea și prezentarea tendențioasă a plăsurilor și programelor de activitate; denaturarea unor fapte și idei; neexprimarea tuturor consecințelor unor decizii, îndeosebi a celor negative; profitarea de lipsa unui participant de la o reuniune, reducerea la tăcere a altuia etc.

Dirijarea manipulativă a comportamentului nu se realizează numai la nivel personal sau interpersonal, ci este extinsă, prin intermediul mass-mediei sau al oricărui altor mijloace, pînă la nivelul întregii societăți. Pentru a-și duce la îndeplinire scopurile lor, manipulatorii nu se sfiesc să folosească televiziunea sau presa. Selecția și trierea persoanelor ce doresc să-și exprime gîndurile pe micul ecran sînt deosebit de dificile, interzicerea acestora echivalînd cu înlăturarea prerogativelor libertății și democrației. Numai că o selecție insuficient gîndită a acestor persoane facilitează apariția pe micul ecran a unor manipulatori deosebit de versați și, de aceea, cu atît mai periculoși. Robert Cirino, într-o lucrare publicată încă în 1971, enumera cîteva mijloace ce pot fi folosite în manipularea marelui public, mai ales în presa scrisă: influențarea la sursă a știrilor și informațiilor, încă înainte ca acestea să ajungă în paginile ziarelor; influențarea prin selecția știrilor; prin omiterea lor; prin plasarea „coincidentală” a lor; prin imaginile alăturate știrilor; prin selecția, retușarea sau trucarea fotografiilor; prin explicațiile care însoțesc fotografiile; prin știrile deformate ce vor fi dezmințite a doua zi etc.

Manipularea interpersonală și socială, ca tehnică de schimbare a comportamentului uman, bazată pe principii machiavelice este specifică persoanelor dure, autoritare, tarate caracterial, dar și societăților în care există relații contradictorii și conflictuale între persoane, grupuri sociale, partide politice. Nu este greu să ne dăm seama că ea este net în favoarea celor care dețin sau doresc să dețină cu orice preț puterea politică și economică. Ea este o expresie vie a ideologiei și moralei antiumane, vizînd obținerea unor efecte favorabile prin orice fel de mijloace, prin sacrificarea ființei umane, prin minciună, ostilitate.

Fără a respinge necesitatea dirijării și controlării comportamentului individual, a dinamicii interioare a grupurilor și organizațiilor sociale, considerăm că intervenția în grup trebuie făcută cu grijă, cu tact, prin prisma opțiunilor filozofice, morale, sociale, politice, a finalităților umaniste ale societății, prin interpretarea oamenilor ca parteneri egali în procesul schimbării, care își conștientizează singuri propriile lor probleme, scopuri și mai ales mijloacele necesare soluționării lor. Oamenii sînt subiecți activi și conștienți, implicați direct, cu întreaga lor ființă și personalitate, în propriul lor proces de formare, perfecțiune și schimbare.

1. Învățarea este o activitate, deci un ansamblu de acțiuni în lanț, acestea avînd o anumită organizare sau structură operațională și prin care se intenționează asimilarea de cunoștințe și reconstrucția sistemelor cognitive și totodată a aparatului intelectual. Față de cele spuse, mai trebuie adăugat faptul că pentru fiecare elev activitatea de învățare, deseori anevoioasă, este întreținută energetic de trebuințe și propulsată de motive, fiind orientată către un scop pentru realizarea căruia se desfășoară un efort de voință.

Care este scopul învăța-

CUM ÎNVĂȚĂM ?

Prof. univ. dr.

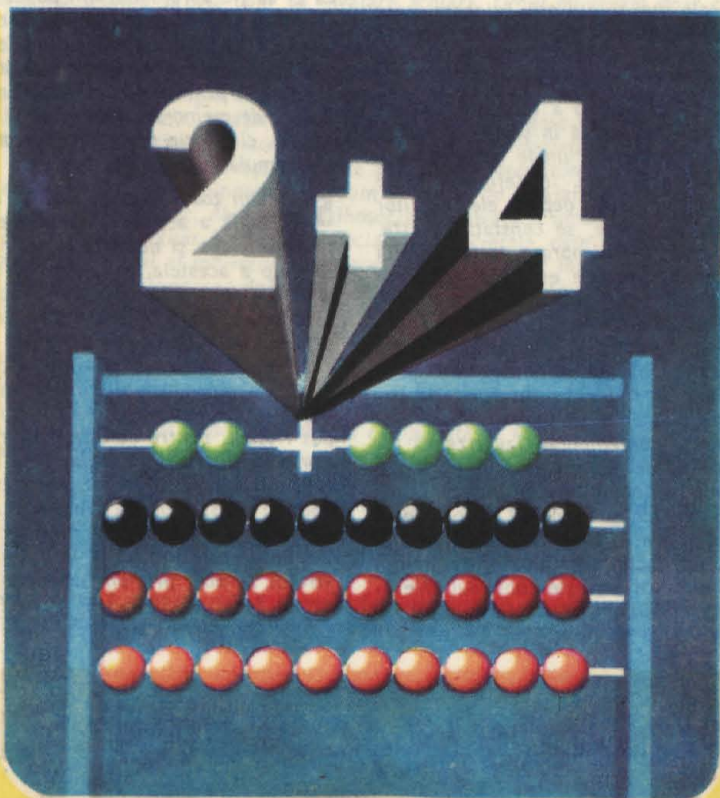
PAUL POPESCU-NEVEANU,

Universitatea din București

rii? La această întrebare cei mai mulți elevi răspund simplu: „învățăm pentru ca să știm”. Dar de ce trebuie să știm? De regulă, răspunsul este: „Trebuie să știm pentru a putea răspunde cînd sîntem întrebați de profesori,

pentru că altfel nu obținem note bune și nu promovăm la examene”. Dacă analizăm mai atent astfel de replici, constatăm că „a ști” – pentru mulți elevi – se reduce la „a spune” sau „a scrie” așa cum a fost expusă lecția de către profesor la clasă și cum este redată în textul manualului. Prea puțini se preocupă de ceea ce se află dincolo de cele spuse sau scrise. Rarori „a ști” se echivalează cu „a înțelege”.

Înțelegerea constituie, fără îndoială, scopul fundamental al învățării și „a ști” în mod autentic înseamnă a înțelege profund și a stăpîni cunoștințele.

2. Cum se poate ca o persoană care vorbește uneori cursiv sau face teza „ca la carte” să nu înțeleagă bine cele exprimate de ea însăși? La această întrebare se poate opune alta: cât la sută din cele exprimate de elev și înțelese facil de către profesor sînt înțelese bine și de către elevul respectiv, chiar atunci cînd acesta capătă note mari? Aceasta pentru că semnele verbale sînt, în context, purtătoare ale unor semnificații. La azul perorațiilor elevului, în mintea profesorului se declanșează spontan semnificațiile corespunzătoare. Nu putem fi însă siguri de faptul că aceleași semnificații sînt prezente și în mintea elevului care vorbește sau scrie, mai ales în condițiile în care elevul a pus accentul pe învățarea cuvintelor și nu pe însușirea cunoștințelor și a sistemelor de cunoștințe. Faptul este banal și cunoscut de sute de ani: poți să înveți „pe de rost”, să înveți „papagalicește” sau să înveți pur și simplu ca să reproducă conform necesităților școlare, fără a te preocupa serios de conținutul semantic, de ceea ce știi înțelegînd bine.

Dacă profesorul îl bombardează pe elev cu întrebări neașteptate, îi cere să facă noi legături și să indice modul de aplicare a cunoștințelor, atunci el va descoperi chiar la cei care răspund „impecabil” importante lacune și grave incoerențe. În acest caz însă, el va fi acuzat că este „rău”, pentru că tulbură confortul spiritual al celui care s-a străduit să facă față situației. Exigența nu este însă totuna cu nedreptatea. De cele mai multe ori, exigența, care vizează măsurarea gradului de înțelegere, este în avantajul elevului întrucît contribuie la dezvoltarea lui intelectuală.

3. Ce este de făcut pentru a îndrepta aceasta situație atît de răspîndită în școlile din toată lumea? Ne limităm numai la unele aspecte care sînt comune și larg accesibile. În definitiv, în ce constă efortul psihic pe care îl depune elevul silitor în învățare? La prima vedere, se constată că este, pe de o parte, un efort de memorare, iar pe de altă parte, un efort de gîndire. Ce este mai greu: să memorezi în condițiile unei cunoașteri superficiale sau să cauți să înțelegi lucrurile bine, profund, științific? De cele mai multe ori, prima formulă, cea a învățării reproductivă, bazată pe memorare, pare mai facilă și oricum la îndemîna tuturor. Din păcate, cursa în care sînt angajați laolaltă dascălii și elevii în învățămîntul contemporan favorizează tot această primă formulă de minimă rezistență, întrucît nu rămîne timp suficient pentru analize și reformulări, discuții critice și rezolvări de probleme noi. Profesorii noștri sînt, în marea lor majoritate, buni propunători, fac lecții edificatoare, dar rămîn mult în urmă în ceea ce privește controlul și examinarea. În aceste condiții, cealaltă formulă, a în-

vățării prin gîndire consecventă și activă, este lăsată la voia întîmplării. Or, tocmai formula învățării cognitive trebuie să aibă prioritate. Ceea ce reprezintă scopul ultim trebuie să determine direcția „loviturii principale” sau strategia procesului de învățare, strategie care să se impună de la început.

4. În seria actelor intelectuale, psihologia face o distincție între acțiunile cognitive, ce-și propun înțelegerea și explicarea, și acțiunile mnezice (de memorie), ce urmăresc fixarea, conservarea și reproducerea unui material de studiu. Acțiunile cognitive se desfășoară larg, sînt analitice și integrează progresiv materialul, recurgînd la sinteze, sînt preocupate de precizarea semnificației termenilor și urmăresc cu atenție succesiunea judecăților, concluziile ce rezultă din raționamente și problemele ivite, ca și raporturile dintre general și particular, dintre abstract și concret etc., astfel încît elevul să fie maximal conștient de ceea ce învață, făcînd deosebire între ceea ce prezintă importanță și ceea ce este secundar. Spre deosebire de acestea, acțiunile mnezice pun accentul pe repetarea și pe exactitatea reproducerii formulărilor, evită analiza și fac apel mai ales la rezumări operative și se finalizează cu controlul capacității de reproducere, neglijînd randamentul pe care îl are elevul în înțelegerea materialului. După ce un material a fost memorat, sînt prea puține șanse pentru ca el să fie aprofundat din punct de vedere al conținutului semantic, al înțelesurilor sale. Dimpotrivă, după ce un material a fost înțeles și îmbogățit cu explicații edificatoare, prin aceasta însăși memorarea făcînd primii pași, rămîn totuși deschise posibilitățile de memorare temeinică și nu numai prin repetiție, ci și prin prelucrări personale, schematizări și formulări originale.

5. Din toate acestea rezultă însemnătatea centrală a acțiunilor cognitive, a învățării pentru a înțelege și necesitatea stringentă a priorității în timp a acesteia, oricare ar fi dificultățile de învins. Elevii cu adevărat „buni” nu memorează decît ceea ce înțeleg și în măsura în care înțeleg. Dar în primul rînd să înțelegi și apoi să-ți iei măsurile de siguranță pentru a preîntîmpina uitarea și pentru a putea să reproducă, discutînd respectivul material.

Dar acest mod de a privi lucrurile reprezintă un pas riscant, pentru că este împotriva modului tradițional de lucru din școală; pînă la împlinirea unei revoluții sub acest raport, noi sfîtuim pe toți elevii hotărîți să-și amplifice mereu capacitățile de cunoaștere și creație să-și revoluționeze propriul stil de lucru conform unei locuțiuni pe care o construim ad-hoc: *primum interlegere, deinde memorare.*

Învățarea structural-constructivă și reconstrucția umanului

Dr. ION MĂNZAT,
Institutul de Psihologie

Învățarea, în sens clasic, însemna dobîndirea de achiziții cu caracter de stabilitate prin care se facilita adaptarea. Între învățarea la animale și învățarea umană nu se relevau deosebiri esențiale. În psihologia clasică germană experimentele de învățare se efectuau cu maimuțe „inteligente” care rezolvau probleme (Köhler), în psihologia americană învățarea se studia cu șoareci sau șobolani care alergau dezorientați prin labirint.

Mecanismele învățării, studiate mai ales pe animale, pot fi încadrate în trei paradigme fundamentale, care mult timp s-au exclus reciproc: reflexul condiționat (Pavlov, Watson), conexiunea stimul-reacție (Ebbinghaus, Thorndike) și surprinderea întregului prin „Einsicht” (Köhler și Wertheimer). Aceste modele au devenit și principalele tipuri de învățare: învățarea reflex-condiționată a semnalelor, învățarea prin condiționarea operantă (Skinner) sau instrumentală (Kimble) și învățarea pe bază de intuiție. Absolutizarea acestor mecanisme a restrîns excesiv cunoașterea procesului învățării umane.

Învățarea umană nu trebuie văzută doar ca învățare școlară. Omul nu învață doar cunoștințe și deprinderi sau doar discipline școlare, ci el învață să trăiască în societate, învață să lupte, să piardă sau să câștige, să iubească, să creeze, să conducă, să se dezvolte pe sine etc. Deci învățarea umană trebuie concepută în sensul cel mai larg ca activitatea fundamentală de creștere și dezvoltare a personalității, la orice vîrstă și în orice domeniu. Psihologia a descris o multitudine de tipuri și forme de învățare umană: învățare perceptuală, învățare verbală, învățare prin rezolvare de probleme și transfer, învățare de obiceiuri și abilități, învățare prin experiență personală și învățare socială-mediată. În funcție de nivelul de activitate psihică la care se realizează, învățarea poate fi: latentă (subliminală și neconștientizată), învățare spontană (neintenționată), învățare hipnotică, precum și forme de învățare conștientă – învățare inventivă, prin descoperire, prin modelare etc. Abordarea psihosocială a învățării umane, cu formele sale specifice de aculturație, socializare a indivizilor, de învățare socială sau societală, este relativ recentă; se referă la formarea comportamentului social al indivizilor, la structurarea relațiilor lor interpersonale, la elaborarea comunicării interumane, la interiorizarea de roluri sociale, sisteme de norme și valori, la formarea unei motivații prosociale etc. Învățarea poate atinge și niveluri mai înalte. Astfel, formarea genilor – după cum arată R. Gagné – se bazează pe învățarea unei mari varietăți de capacități speciale. Pînă și capacitatea de creație se învață prin antrenarea de timpuriu a indivizilor în producerea noului.

O nouă interpretare a învățării umane este astăzi mai necesară ca oricînd în trecut, în condițiile în care societatea se lovește de o bruscă și amenințătoare creștere a complexității. Omul actual e dominat de complexitatea mediului natural și social din care derivă complexitatea informațională, caracterul foarte mozaicat al culturii actuale. Apariția fenomenelor și problemelor globale, ale căror multitudine și diversitate se accentuează, a contribuit la creșterea complexității și, totodată, a gradului de incertitudine ce caracterizează lumea actuală. H. Margenau (1971), mai optimist, arată că gîndirea științifică actuală devine, tot mai mult, o gîndire sintetic-integrativă care operează cu „concepte integrative” ca: simetrie, informație, sistem, entropie, organizare, context, sinergie eficientă. Orientarea structural-integratoare a cunoașterii exprimă stadiul adevăratei maturității a gîndirii secolului nostru.

Care este problema fundamentală a învățării umane în epoca noastră? Există diverse păreri care înclină fie spre adaptare rapidă, fie spre creativitate, fie spre autodepășire. Considerăm că toate

PSIHLOGIA ȘCOLARĂ

acestea pot deveni valențe ale învățării, dacă se acceptă ca fundamentală organizarea dinamică a personalității. Aceasta este problema problemelor, într-o lume care este dramatic preocupată de instituirea unei noi organizări mondiale. Afirmăm, împreună cu St. Lupasco (1982), că problema primordială a universului, deci a științei, este organizarea.

Cercetările noastre ne-au condus treptat la ipoteza învățării structural-constructive, care – prin verificări experimentale repetate – s-a transfigurat într-o nouă teorie a învățării umane.

Teoria învățării structural-constructive susține că învățarea umană nu este numai adaptare, ci, mai ales, construcție și reconstrucție continuă a personalității. Învățarea trebuie să-i asigure omului nu numai supraviețuirea prin adaptare, ci și dezvoltarea sa (L.S. Vigotski). Învățarea, la om, se dezvoltă prin solidaritatea tendințelor reflexive și constructive. Astfel, învățarea nu mai poate fi interpretată exclusiv în termenii principiului reflectării, ci devine necesară și considerarea principiului constructivismului subiectiv. (P. Popescu-Neveanu).

Învățarea este „o creștere din interior” (J. Dewey) prin care omul asimilează experiența socială și se construiește pe sine ca personalitate. Învățarea umană nu reprezintă doar un proces psihic, ci o activitate psihică complexă, prin care se formează și se dezvoltă toate procesele (cognitive, volitive, afectiv-motivationale) și, invers, dezvoltarea și eficiența învățării sînt dependente de nivelul de dezvoltare al proceselor. Valoarea și limitele învățării sînt dependente de nivelul aptitudinilor și trăsăturilor caracteriale. Astfel, învățarea ne apare ca activitate constructivă, formatoare și transformatoare, avînd simultan dublul rol de premisă și rezultată a dezvoltării personalității.

Instruirea reprezintă actul extern care prin interiorizare devine învățare. Trecerea de la instruire la învățare este trecerea de la organizare la autoorganizare. Instruirea este proiectul, programul activității, iar învățarea este activitatea subiectului de realizare a programului, de asimilare și perfecționare a acestuia.

Întrucît omul este considerat ca „univers autoorganizat” (E. Jantsch, 1980), învățarea structural-constructivă își întemeiază valențele sale organizaționale pe ideea unității omului corelată cu aceea a diversității și pluralității culturale a omenirii.

În planul individului, învățarea duce la dezvoltare, iar în plan social duce la evoluție. Învățarea structural-constructivă pledează pentru lupta cu inerția dezorganizării entropice a lumii și, prin aceasta, are o funcție eminentemente creatoare; este o tentativă de reafirmare a demnității omului, a naturii și a condiției umanului după înstrăinarea structuralistă, behavioristă sau cibernetistă, dincolo de orice tendință de deumanizare, antropomorfizare sau antropologizare a lumii. Prin această modalitate de învățare constructivă omul contemporan poate cuteza să realizeze saltul de la diversitatea externă la unitatea internă și astfel să se autorealizeze ca personalitate.

PSIHOLOGIA ȘCOLARĂ

BALBUTIES, BALBISM sau BÎLBÎIALĂ

CECILIA POPOVICI,
Institutul de Psihologie

Numită logonevroză, tulburarea de fluentă a vorbirii se caracterizează printr-o puternică rezistență la terapie, constituind o piatră de încercare pentru terapeut. Simptom avînd cauzalitate plurifactorială, încă incomplet elucidată, bîlbîiala poate fi abordată simptomatic și/sau etiologic, în acest al doilea caz mai folosită fiind calea deschisă de ipoteza psihogenă.

Terapia comportamentală oferă, prin analiza conduitei, un cadru metodologic fertil pentru intervenția terapeutică asupra acestei afecțiuni. S-a constatat că la copiii de 5-6 ani comportamentul verbal disfluent este deseori menținut de consecințele sociale. În competiție cu frații mai mari care vorbesc mai ușor, pentru a atrage atenția părinților, acești copii ajung să nu mai fie recompensați pentru vorbirea fluentă, în schimb fiind întărită de atenția părinților bîlbîiala, a cărei repetare este favorizată.

La copiii mai mari, la adolescenți și adulți comportamentul verbal disfluent persistă în ciuda unor „pedepse” ale mediului (consecințe nedorite ale bîlbîielii, cum ar fi anxietatea, jena, frustrarea), deoarece este menținut de situații sociale (verbale) care produc o anxietate anticipatorie. Se intră într-un cerc vicios, deoarece apropierea situației produce anticiparea bîlbîielii (prin emoție, tensiune, anxietate), care mediază bîlbîiala propriu-zisă, cu toate consecințele ei neplăcute, acestea accentuînd semnificația anxiogenă a situațiilor de comunicare.

În primul caz, terapia este mai simplă. Uneori este suficientă consilierea părinților, în sens larg, pentru a nu mai întări bîlbîiala prin acordarea de atenție comportamentului disfluent sau prin pedepsirea acestuia, care crește anxietatea. Este indispensabilă recompensarea comportamentului verbal fluent. Deseori, adulților din preajma copilului le este foarte greu să se abțină de a-i atrage atenția că se bîlbîie sau a-i recomanda să vorbească mai rar, aceste prescripții contrazicînd simțul comun. Dar poate cel mai greu le este părinților să înțeleagă cît de multă nevoie are copilul să fie ascultat, cu interes real, nu mimat. În cazurile în care bîlbîiala este mediată de anxietate anticipatorie și e deja consolidată, obiectivul terapeutic realist îl reprezintă ameliorarea. Practica demonstrează că se

obțin rezultate mai stabile, chiar dacă nu foarte spectaculoase, pe baza unor expectații mai realiste, care tolerează apariția agravărilor sau recăderilor, în timp mărind capacitatea de control al acestora de către pacient și menținînd încrederea lui în terapie și în terapeut.

O strategie de acțiune terapeutică în cazurile mai vechi ar fi deconținerea anxietății legată de o varietate de situații de vorbire, posibil de realizat prin desensibilizarea sistematică. Aceasta se realizează în trei faze. Prima fază presupune învățarea relaxării: printr-o varietate de tehnici, cum ar fi relaxarea musculară progresivă, hipnoza sau antrenamentul autogen, pacientul este învățat să se relaxeze. În a doua fază se stabilește un inventar de situații anxiogene de vorbire, care sînt ierarhizate în ordinea crescătoare a intensității. Etapa ultimă presupune desensibilizarea propriu-zisă, adică deconținerea anxietății. Pacientul se „obișnuiește” cu situațiile pe care și le evocă treptat în stare de relaxare, el învățînd să răspundă calm la situațiile inițial anxiogene. Progresiv, pacientul își depășește logofobia (frica de a vorbi).

Deseori însă, această abordare nu este suficientă pentru modificarea simptomului și este nevoie de proceduri corective, ținînd tot de terapia comportamentală, prin care pacientul este învățat să vorbească fluent, pe baza reeducării respirației și a ritmului, uneori cu ajutorul metronomului, alteleori cu ajutorul altor dispozitive tehnice.

Perspectiva comportamentală nu reprezintă decît una din posibilitățile terapiei acestei afecțiuni. Ea oferă însă avantajul precizării variabilelor comportamentale de modificat și a obiectivelor terapeutice. Fără a-i exagera eficacitatea, am menționat-o pentru că reprezintă o perspectivă de care e bine să se țină seama și în alte abordări terapeutice, mai sofisticate, uneori necesare.

În concluzie, fără a se manifesta un optimism exagerat, indubitabil bîlbîiala poate fi asistată psihoterapeutic și logopedic, cu efecte ameliorative ce depind, în principal, de vechimea și consolidarea afecțiunii, dar și de motivația pentru schimbare a pacientului și a adulților.

NEVOIA DE EMPATIE

Dr. STROE MARCUS,
Institutul de Psihologie

Omul are capacitatea de a se transpune în psihologia altuia, de a „intra în pielea” celui alt, de a pătrunde cognitiv și afectiv în cadrul de referință al partenerului, identificându-se parțial cu acesta, „ca și cum” ar fi cealaltă persoană, dar fără a pierde condiția de „ca și cum”, într-un cuvânt, individul uman are capacitatea de a fi empatic. În producerea fenomenului empatic nu avem de-a face cu o pierdere a identității propriului eu, printr-o identificare totală, ci parțială, prin care cineva devine „temporar” cealaltă persoană, gîndește sau simte ca ea, reușind ca pe această cale s-o înțeleagă mai bine, să-i anticipeze comportamentul și, de ce nu, să-și fixeze o strategie corespunzătoare de acțiune față de acea persoană. Pînă la urmă, realizată cu sau fără intenția individului, empatia devine baza strategiei necesare unei bune comunicări interpersonale, o comunicare implicită de care adesea depind multiplele relații între oameni.

În esență, empatia ne apare ca o nevoie, ca o necesitate subiectivă de intercunoaștere, care, fără a fi riguroasă, precum cunoașterea științifică, ci mai ales intuitivă, se bazează pe o experiență individuală validată social, permite apropieri sau depărtări, simpatii sau antipatii, ca reflex al unei posibile penetrații psihice în psihologia celui alt.

Empatia la copii

Nevoia de empatie se stabilizează, așadar, ca și nevoia de comunicare și o putem identifica în forme incipiente, precoce încă la copilul, care, în jocurile cu rol, încearcă să-și organizeze grupa de grădiniță, cu păpușile, iar el să îmbrace rolul de educatoare, cu toată convingerea și autenticitatea permise de precara sa experiență. Și exemple se pot da la nesfîrșit, atestînd fiecare în parte nevoia copilului de a empatiza cu unii adulți, coincidentă cu nevoia de joc. Aceasta, firește în limitele unei trăiri nesupravegheate, știut fiind faptul că, atunci cînd este privit, copilul refuză să mai continue luarea și jucarea rolului. Aceasta ar putea constitui și o

primă delimitare specifică față de nevoia de empatie manifestată de actorul dramatic, care în luarea și jucarea rolului acționează cu atît mai implicat cu cît intră mai mult în atenția spectatorului.

Revenind la precocitatea empatică sau mai exact la nevoia de empatie la copii, ne putem opri pe scurt la unele cercetări interesante privitoare la relațiile interpersonale în grupele de copii preșcolari aflați în colectivitate, mai exact la o componentă comună a empatiei – cea motivațională. Astfel, în aceste cercetări față de stări de tristețe, fericire, supărare, durere ale copiilor din colectivitate s-au urmărit reacțiile celor din jur. Asemenea reacții au fost: participarea la emoții, încercarea de a-l încuraja pe partener, oferirea de ajutor, comentarii de întărire. Spre exemplu, în cazul unor manifestări de fericire, reacțiile empatică ale celorlalți erau de tipul: zîmbete, rîsete, reacții de întărire și încurajare, ca „asta-i bine”; în cazul unei manifestări de tristețe reacția empatică era de tipul „vai, ce pălărie frumoasă!”; în cazul unor manifestări de durere, reacția empatică era: „ți-e mai bine?” sau se asocia cu partenerul, manifestînd o atitudine dușmănoasă față de cel ce i-a produs acestuia durerea.

Așa cum aminteam, cu sau fără o atitudine conștientă, oamenii încearcă o transpunere psihologică în individualitatea altuia pentru că aceasta constituie o componentă a comunicării și această nevoie de empatie o regăsim în orice fel de relație interpersonală, fie ea de muncă, familială sau de prietenie, uneori chiar și de adversitate, putînd atrage după sine o anume toleranță, milă sau simplă înțelegere.

PSIHOLOGIA VIEȚII COTIDIENE

Empatia și performanța profesională

Și dacă nevoia de a fi empatic se constituie ca un model explicativ relativ ușor de înțeles, ni se pare, în aceeași măsură, necesar să atragem atenția asupra nevoii implicit manifestată de unele persoane de a fi tratate în mod empatic. Nu arareori ne confruntăm cu situații în care simțim nevoie ca interlocutorul nostru să se pună în situația în care ne aflăm, să retrăiască stările pe care le încercăm pentru a realiza cu noi o anume comuniune, de cele mai multe ori, afectivă. Iată de ce credem că nu putem ocoli din discuția despre nevoia de empatie problema nevoii partenerului de a fi tratat în mod empatic, ceea ce întregeste din punct de vedere psihologic înțelegerea fenomenului adus în discuție.

Există și unele profesii pentru care atingerea unor performanțe deosebite, de nivel supramediu, reclamă o nevoie constantă și profundă (de largă acoperire și intensitate) a empatiei.

Cercetările românești asupra fenomenului prezentat au demonstrat ponderea aptitudinală a empatiei în exercitarea cu succes a unor activități cum ar fi creația actoricească, creația artistică și cea literară, activitatea de negociere diplomatică sau economică, activitatea didactică sau cea medicală.

În astfel de situații empatia nu mai acceptă valențe obișnuite, așa cum se manifestă ele la oricare persoană ca o însușire bazală de personalitate, ci capătă noi valențe aptitudinale. Empatia devine determinantă, iar nivelul acesteia se consumă la parametri ridicați, devenind aptitudine, adică o însușire fără de care nu se poate exercita cu succes o anume profesie. Pentru actorul dramatic capacitatea de transpunere psihologică în rol constituie însăși esența psihologică a talentului său; pentru negociator posibilitatea penetrării în psihologia partenerului devine o condiție a reușitei în afacere, pentru cadrul didactic așa-zisa „coborîre” la nivelul psihic al copilului devine premisă necesară a performanței în procesul de instruire și educație, pentru medic sau psihoterapeut empatia, dublată și de o posibilă reacție de detașare, asigură cadrul necesar pentru dobîndirea încrederii și atragerea pacientului în urmarea sfaturilor și a tratamentelor prescrise. În sfîrșit, pentru scriitor – și nu puține sînt exemplele care atestă acest fapt – implicarea empatică în psihologia eroului devine o cale specifică a însuși mecanismului creator, ceea ce-i permite redarea cu talent a complexității psihologiei eroului și cu deosebire a trăirilor sale afective.

Chiar și procesul de receptare artistică al spectatorului de teatru sau al cititorului de literatură presupune implicarea în psihologia eroului. Se vorbește adesea de identificarea cu eroul din roman în intenția de a-i retrăi gîndurile sau stările afective pentru

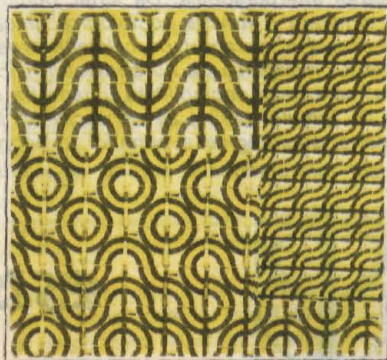
a-l înțelege mai bine sau a și-l apropia mai mult. Această necesitate de transpunere în situația eroilor se coroborează cu trebuințe de ordin estetic și se constituie ca o cale de satisfacere culturală și personală a unei nevoi de proiecție în lumea unor modele cît mai interesante.

Dezvoltarea capacității empatice

Și dacă nevoia de comunicare implicită prin empatie cuprinde o gamă atît de largă de manifestare, de la comportamentul comun al oricărei persoane pînă la comportamentul specializat în anumite profesii, atunci se pune cu acuitate problema formării și dezvoltării acestei capacități atît de necesare omului în relațiile sale interpersonale.

Fără îndoială că cea mai frecventă cale de amplificare a unei astfel de capacități o constituie însăși practica socială. Ca orice fenomen psihic constituit normal, și fenomenul empatic poate fi exercitat natural, ca o consecință a integrării personalității omului în contextul vieții sale de relație. Se pune însă problema ameliorării condițiilor de exercitare a empatiei și mai presant a perfecționării comportamentului în cazul profesiilor care reclamă această capacitate nu ca o simplă nevoie umană, ci ca pe o condiție a reușitei profesionale.

Există în prezent numeroase preocupări științifice care au condus la elaborarea unor programe de antrenament dirijat al acestei capacități, programe care îi vizează pe psihoterapeuți, pe medici, cadrele didactice, psihologi, părinți care doresc să-și limiteze unele dezacorduri în înțelegerea propriilor copii etc. Toate aceste programe, unele aplicate cu succes în multe țări, în multe cabinete psihologice, conduc deja la rezultate multumitoare, iar intenția de perfecționare a unor astfel de programe constituie o preocupare majoră, în dorința de a veni în întîmpinarea unei nevoi firești, specific umane – nevoia de empatie.

COMPORTAMENTUL INTERPERSONAL OCHII ȘI PRIVIREA

Dr. AURORA PERJU-LIICEANU,
Institutul de Psihologie

În comunicarea directă între două sau mai multe persoane aflate în același context social componentele verbale se împletesc cu cele neverbale și nevocale numite **elemente nevocale paralingvistice**: gesturi, expresii faciale, orientări ale corpului, posturi, contacte vizuale, manipulări ale proximității și contacte fizice. Dintre toate aceste elemente, contactul vizual – privirea reciprocă sau privitul în ochi – are un rol deosebit în comunicarea interpersonală. De altfel, ochiul ca organ de simț are o funcție sociologică unică și un rol de excepție în raport cu celelalte organe senzoriale. Convingerea că nu contactul fizic, ci cel vizual este baza sociabilității umane l-a determinat pe G. Simmel (1924) să consacre un loc special funcției sociologice a ochiului în economia unei relații interpersonale, arătând că „uniunea și in-

teracțiunea indivizilor este bazată pe priviri mutuale. Ele exprimă poate cea mai pură și cea mai directă reciprocitate care există oriunde... Totalitatea relațiilor sociale ale ființelor umane, auto-serțiunea și autoabnegația lor, intimitățile și înstrăinările lor s-ar schimba pe căi imprevizibile dacă n-ar exista privirea ochiului către ochi. Această mutuală privire între persoane, distinctă de simpla vedere sau observație a altuia, semnifică o uniune pe de-a-ntregul nouă și unică între persoane”.

Strategia privirii. Determinări individuale și culturale

În comunicarea totală, contactul vizual este analizat atât prin raportarea sa la comunicarea

PSIHOLOGIA SOCIALĂ

verbală - proporția vorbă/privire -, cât și prin caracteristici proprii: durată, intensitate, dinamică (schimbarea privirii de la ochii partenerului la alte elemente ale acestuia: față, corp sau la context).

Cercetările unor autori (M. Argyle, 1967) au evidențiat, prin coroborarea cu alte date, următoarele constatări: a) oamenii privesc pe celălalt/ceilalți în ochi mai mult când ascultă decât când vorbesc; privirea se retrage când se încep propoziții sau fraze lungi; b) când oamenii conversează asupra unor probleme personale, privirea în ochi este evitată; ezitățile verbale sînt însoțite de schimbarea privirii în altă direcție decât cea a ochilor partenerului; c) diferențele individuale în ceea ce privește privirea sînt foarte mari; femeile privesc mai mult în ochi decât bărbații, introvertiții preferă să nu privească în ochi pe celălalt, iar autiștii au chiar o „aversiune a privirii” și evită percepția fețelor umane; d) tipul de relație între doi indivizi determină cantitatea de timp alocată privirii în ochi: aceasta crește când indivizii se plac reciproc sau când un individ îl place pe celălalt, când indivizii se află într-o relație de cooperare și, invers, ea scade în relații de competiție și în relații conflictuale.

Privirea, ca și întreaga comunicare interpersonală, este supusă influențelor culturale. Diferențe interculturale pînă la forme de tabu al privirii și particularități în situații de intimitate au fost evidențiate în cercetări de antropologie și etnopsihologie. Există desigur diferențe interindividuale în ceea ce privește abilitatea de a manipula codul cultural al unei societăți. Când însă partenerii unei interacțiuni nu împărtășesc același cod și operează în coduri diferite sau radical opuse au loc discrepanțe de comportament cu efecte asupra relației mergînd pînă la injurii grave. Convențiile culturale la care sînt supuși indivizii normali ai unui grup social au, o dată ce sînt asimilate, funcția de a facilita inserarea individului în grup și de a-l proteja față de eventualele sîngăcii comportamentale. Este dificil să te poți „mișca” la fel de ușor în culturi diferite din perspectiva normelor referitoare la ceea ce se face/ceea ce nu se face. Discuțînd dimensiunile culturale ale emoțiilor și gesturilor, W. La Barre (1947) relatează cum a constatat greșelile făcute când a oferit dulciuri unui copil din Singapore. Urmărind comportamentul mamei copilului - care îl învăța pe acesta cum să primească darul - și comportamentul altora care ofereau daruri, autorul a realizat că nu procedase corect pentru că nu folosise ambele mîini. Dacă însă, arăta el, ar fi dat dulciuri unui cerșetor din Punjab, în aceeași manieră - cu mîna stîngă -, acesta probabil ar fi aruncat darul și i-ar fi spus vorbe urite. Pentru cerșetorul din Punjab ca și pentru semenii lui orice hrană se

oferă numai cu mîna dreaptă, iar folosirea celeilalte mîini este interpretată ca o insultă.

În antropologia socio-culturală se cunosc multe date privind modalități culturale diferite de a proceda în diferite contexte: cînd salutăm, cînd afirmăm sau negăm ceva, cînd ne sărutăm, cînd oferim daruri etc. Unele încercări de a găsi universalii culturale s-au sprijinit pe ideea că gesturile oriunde sînt o mixtură de răspunsuri condiționate fiziologic și de răspunsuri pur culturale.

Funcțiile privirii

Deși teoretic nu s-a realizat o unificare a datelor privind contactul vizual la om, unele lucruri par a se contura ca exprimînd funcții majore ale privirii în interacțiunea socială: privitul în ochi este utilizat în prietenie, atracție sexuală și iubire, ură și lupta pentru dominație. În toate aceste situații privirea este folosită pentru: a) a obține informații despre celălalt; b) a da informații despre sine și despre desfășurarea relației; c) a se ascunde sau a se exhiba; d) a stabili și recunoaște relația interpersonală.

Atracția interpersonală: ambiguitatea privirii și certitudinea vorbeii

Se spune că în cultura occidentală privirea reciprocă în ochi trebuie să fie aproximativ jumătate din cantitatea de timp pe care o are întreaga interacțiune. Dacă un vorbitor A menține contactul vizual tot timpul cînt vorbește cu B, atunci acest lucru este perceput ca nefiresc, ca o abateră de la normalitatea contactului vizual și poate fi astfel interpretat: a) A este psihic anormal; b) A aparține altei culturi cu alt cod de convenții, cu condiția ca A să fie bilingv; c) A este interesat erotic/sexual de B. De la aceste posibile interpretări pot fi excepții copiii care nu și-au asimilat deplin codul comportamental și nu și-au dezvoltat abilitățile sociale. O evitare totală a privirii este determinată de particularități individuale - bolnavi psihic, introvertiți, autiști -, iar mutarea direcției privirii de la ochi la buze este specifică hipocuzicilor și surdomușilor, care alternează lectura buzelor cu cea a ochilor.

Eșecul manifestat de ascultător în ceea ce privește menținerea normală a privirii semnifică lipsa de interes pentru subiectul conversației. Cînd interesul pentru tema conversației este mare, comunicarea verbală este acompaniată de priviri reciproce scurte schimbate des (M. Argyle, 1967).

Comunicarea interpersonală desfășurată preponderent în dimensiunea ei vizuală constituie un indicator al implicației afective. Privitul în ochi

oferă posibilități de exprimare diferite de cele ale comunicării verbale. Francesco Petrarca, în sonetele adresate Madonei Laura, exprimă incertitudinea afectivă antrenată de cuvînt: „Nu pot fi mut, iar de cuvînt mi-e teamă că va trezi efect contrar...”, iar în proverbele românești apare pregnant rolul privirii în inițierea relațiilor de iubire: „O căutătură dulce/ La dragoste te duce”, „Ochii și sprîncenele/ Fac toate păcatele / Și leagă dragostele”, „Ochii sînt oglinda inimii”.

În literatură întîlnim scrieri în care rolul privirii în atracția personală este limpede exprimat: „Plăcute doamne, mulți sînt aceia care cred că dragostea se aprinde în noi numai și numai din priviri...” (G. Boccaccio). Modul de a privi în ochi poate exprima reciprocitatea implicației afective și poate întări certitudinea celui care se angajează într-o strategie de curtoazie erotică: „Sorbi-voi bucurie, din ce-mi promit privirile-ți senine...” (Michelangelo). Dar prin privire poate fi vehiculată și ambiguitatea: „De cînd te-am întîlnit, de-atunci se zbate/ un dulce-amar, un da și-un nu în mine/ și ochii tăi, stăpîne, sînt de vină!” (Michelangelo).

Ambiguitatea pe care o vehiculează privirea se datorează într-o explicație psihologică faptului ca aceasta exprimă uneori elemente de comunicare neintenționată, care scapă deci cenzurii, controlului individului. Expresii uzuale, ca „se vede după ochi că minte”, „te minte din priviri”, sau poetice - „De mult feresc privirea de privire” (F. Petrarca) - sugerează că indivizii sînt conștienți

de incertitudinea posibilă a privirii. Se știe, de altfel, faptul că privirea poate comunica neadevăruri. În cercetările efectuate pe cupluri implicate în comportamente de curtoazie în Maramureș, informatorii de sex feminin ne-au relatat utilizarea frecventă a privirii în scopul inducerii în eroare a partenerului: „mă uit oricum, ca să priceapă că-l plac”, „mă uit mai amînat să creadă că-l plac”, „pricepe după ochi că-l plac, din ce-l celui (mint) cu privirea”, „îi trag cu ochiul, să-l celui”.

Cînd informația despre implicarea afectivă a partenerului obținută pe cale vizuală duce la ambiguitate, certitudinea este căutată în cuvînt. Prestigiul care derivă din „materialitatea” vorbelor face ca limbajul verbal să aibă greutate cînd individul urmărește anularea inconfortului ce însoțește experiența ambiguității: „face ce face și mă-ntreabă de-l iubesc ori nu”, „nu-l pot ține cu privirea, trebuie să-l zic orice că-l iubesc”, „mă ia cu de-a tăria să-i spun de-l plac pe altul”, „care-i loatră (deșteaptă) celuie din ochi, da nu poți celui pre mult că trebe să-i spu batăr un pic că-l iubești pă el” (Aurora Perju-Liceanu, 1973).

Cercetări de antropologie și psihologie au pus în evidență rolul privirii în inducerea iubirii (practici de magie în iubire) sau în comportamentul malefic (deochiul și consecințele sale).

Raportul între privire și cuvînt reprezintă însă obiectul unor analize în care tipul de relație interpersonală, stadiul acesteia, contextul interacțiunii și alte aspecte contribuie la nuanțarea acestui raport și la surprinderea modalităților lui de funcționare.

hipnoterapia

posibilități

și

limite

Dr. IRINA HOLDEVICI,
Institutul de Psihologie

Hipnoza a fascinat și fascinează încă pe mulți prin nota sa de neobișnuit, de spectaculos, prin legăturile sale reale sau presupuse cu fenomenele parapsihice, prin rezultatele ce par uneori de domeniul miracolului, cum ar fi posibilitatea realizării unor intervenții chirurgicale fără anestezie, vindecarea unor afecțiuni greu tratabile sau obținerea unor performanțe neobișnuite. Specialiștii n-au reușit să elucideze încă pe deplin mecanismele hipnozei, oscilând, de regulă, între două atitudini extreme: de minimalizare și chiar negare a efectelor hipnozei sau, dimpotrivă, de absolutizare a posibilităților ei.

Din antichitate hipnoza...

Fenomenele de tip hipnotic au fost descrise încă din antichitate în cadrul unor sisteme religioase, ele înfrînându-se în forma respectivă și astăzi în practice magice specifice unor culturi primitive. Asemănătoare cu manifestările hipnotice sînt și unele situații înfrînte frecvent în viața cotidiană: astfel, cineva poate să fie atât de absorbit de lectura unui roman sau de vizionarea unui film la televizor încît să nu mai audă soneria sau să nu reacționeze cînd este întrebat.

Istoria hipnozei și a hipnoterapiei (tratament prin intermediul hipnozei) moderne începe o dată cu experimentele medicului vienez Mesmer, care, în secolul al XVIII-lea, susținea că fenomenele hipnotice sînt produse de un fel de fluid pe care îl denumea „magnetism animal” și pe care îl utiliza în tratamentul bolnavilor. Deși această teorie a fost considerată fantezistă și mult criticată de-a lungul timpului, studiile moderne ale biocimpurilor evidențiate astăzi prin **tehnica electronografiei** par să vină în sprijinul ideii că, poate, Mesmer avea într-o oarecare măsură dreptate. Urmașii săi, care nu au fost de acord cu teoria, au fost însă obligați de evidența realității să admită faptul că fenomenele hipnotice există totuși. Englezul Braid, în secolul al XIX-lea, este cel care introduce fenomenul de hipnoză (de la termenul grecesc *hypnos* - somn) și tot el este cel care subliniază rolul sugestiilor în pro-

ducerea stării hipnotice. În Franța aceluiași secol au abordat fenomenele hipnotice doi mari psihiatri: Charcot și Bernheim. Charcot era de părere că hipnoza reprezintă un fenomen patologic specific istericilor, în timp ce Bernheim (pe baza analizei experimentelor reușite ale unui medic de țară - Liébeault) se apropie de concepția modernă despre hipnoză, considerînd-o un fenomen psihologic normal, produs prin sugestie.

La începutul secolului nostru utilizarea terapeutică a hipnozei a fost mult încurajată de rezultatele obținute de Freud în primii săi ani de practică, de Brener, cît și de succesele realizate prin această metodă în tratarea reacțiilor psihogene produse de război, precum și în tratamentul stomatologic.

În lucrările de specialitate, hipnoza este definită ca o stare indusă, de regulă în mod artificial, asemănătoare cu somnul, dar diferită de acesta din punct de vedere electrofiziologic, stare ce se caracterizează prin sugestibilitate crescută, ca rezultat al căreia pot fi induse o serie de anomalii senzoriale, mnezice, motorii (Weitzenhoffer, 1963).

Inducerea stării hipnotice sau a transei se realizează prin concentrarea subiectului pe un obiect de *dimensiuni mici, de preferat strălucitor, pe un stimul monoton, vizual sau auditiv* (metronom, lumină intermitentă), pe o zonă a corpului (de pildă, subiectul este invitat să privească un punct imaginar situat între sprîncene) și prin administrarea unor formule sugestive, de relaxare, liniște, greutate a corpului, toropeală, somn. Subiectul hipnotizat rămîne într-o relație de comunicare cu terapeutul său, executînd, în anumite limite, numai comenzile administrate de acesta.

Observațiile clinice au arătat că hipnoza poate avea mai multe stadii de profunzime, care merg de la o stare hipnoidă asemănătoare cu relaxarea pînă la trasa profundă în care se produc modificări spectaculoase ale comportamentului - iluzii, halucinații, amnezie posthipnotică, poziții bizare, rigiditatea corpului, mișcări automate, modificări ale stărilor afective și chiar în sfera personalității.

Modificările ce apar în timpul hipnozei pot să fie, din punctul de vedere al conținutului sugestiilor administrate, atât pozitive, cît și negative. De regulă, în practică, comenzile care sugerează poziții incomode, comportamente bizare, iluzii sau halucinații etc. se realizează în scopuri demonstrative sau pentru a testa gradul de profunzime al stării hipnotice, marea majoritate a sugestiilor avînd un conținut terapeutic de anulare a unor simptome, de calmare a pacientului, de întărire a eului acestuia.

Dacă trasa este starea în care se află subiectul hipnotizat, susceptibilitatea hipnotică sau hipnotizabilitatea reprezintă capacitatea subiectului de a reacționa la hipnoză, capacitate care diferă semnificativ de la un individ la altul. Contrar opiniei comune după care subiecții mai ușor hipnotizabili ar fi indivizi mai puțin inteligenți, cu o personalitate slabă sau cu trăsături psihopatologice (ipoteza conform căreia istericii ar fi subiecții cei mai hipnotizabili nu s-a verificat științific), studiile moderne au demonstrat faptul că persoanele înalt hipnotizabile se numără printre cele cu o mare bogăție sufletească. Unul din cei mai cunoscuți specialiști în hipnoză din lume, psihologul american Hilgard (1968), arată că subiecții cu hipnotizabilitate mai ridicată au experiențe subiective mai bogate, în

care sînt profund implicați, sînt căutători de experiențe noi, au o atitudine favorabilă față de hipnoză, sînt interesați în cunoașterea problematicii vieții psihice, nu au o atitudine activ-competitivă în viață, își acceptă impulsurile interioare și nu se tem să suspende pentru un timp testarea realității.

Aplicațiile hipnoterapiei

În clinică sînt foarte numeroase. Se citează succese obținute cu ajutorul acestei tehnici într-o serie de situații cum ar fi: în intervenții chirurgicale (cînd anesteziile sînt contraindicate, pentru o mai bună evoluție postoperatorie, pentru reducerea anxietății preoperatorii), în realizarea nașterii fără dureri, în stomatologie, în migrene, pentru reducerea durerilor cronice, în tratamentul unor tulburări funcționale cardiace (tahicardii, extrasistole funcționale, angină pectorală etc.), în tratamentul hipertensiunii arteriale, în tulburările funcționale ale aparatului digestiv (colici, vărsături, spasme esofagiene, colite ulceroase etc.), în afecțiuni ale aparatului respirator (astm bronșic, bronșite astmatiforme), în tratamentul unor afecțiuni dermatologice a căror condiționare psihică nu mai este astăzi un secret pentru nimeni (prurit, psoriazis, herpes, reacții alergice, negi etc.), în tulburări motorii condiționate psihogen (ticuri, balbism, torticolis etc.), în tulburări sexuale (frigiditate, impotență), în terapia de recuperare a bolnavilor cu deficiențe motorii (inclusiv de vorbire) produse de accidente vasculare și în psihoterapia nevrozelor.

Astăzi se fac încercări promițătoare de aplicare a hipnozei în stimularea sistemelor imunologice de apărare ale organismului, încercări ce par să deschidă o nouă perspectivă în abordarea unor maladii grave, cu sfîrșit letal. De asemenea, hipnoza este aplicată cu succes în optimizarea performanțelor umane la sportivi, cosmonauți, piloți și alte categorii de persoane, care acționează în condiții de stres, această tehnică dovedindu-se utilă în actualizarea disponibilităților latente ale psihicului uman.

Obiectivele psihoterapiei prin intermediul hipnozei

se referă, în principal, la următoarele aspecte: anularea simptomelor, slăbirea rezistenței subiectului și obținerea unor informații utile pentru terapeut, referitoare la cauzele bolii, anularea sau diminuarea durerii, reducerea anxietății și întărirea eului subiectului.

Deși în unele situații hipnoza permite obținerea unor rezultate rapide și spectaculoase, aplicarea terapeutică a hipnozei prezintă și o serie de dificultăți și limite. Există afecțiuni și situații în care rezultatele obținute cu ajutorul hipnozei sînt slabe sau inexistente. Nu trebuie uitat însă faptul că eșecuri se înregistrează în orice tip de psihoterapie și chiar în cazul tratamentelor medicamentoase sau chirurgicale.

Faptul că nu toți subiecții beneficiază de pe urma acestei metode ține mai ales de gradul lor de sugestibilitate, care e diferit, de atitudinea față de hipnoterapie, care, dacă e negativă, poate împiedica desfășurarea tratamentului, cît și de tipul de relație ce se stabilește cu terapeutul. Este de dorit ca hipnoza să nu fie aplicată cînd subiectul are o atitudine negativă față de metodă sau față de terapeut sau, dimpotrivă, cînd acesta dorește prea mult să fie hipnotizat, avînd tendința de a se refugia în hipnoză. De asemenea, medicii psihiatri contraindică aplicarea hipnozei în cazul unor psihoze.

Succese și eșecuri

Dificultățile hipnoterapiei țin și de faptul că există un număr relativ redus de hipnoterapeuți calificați, cît și de situația că această tehnică face parte din cadrul psihoterapiilor centrate pe simptom. Dispariția simptomului nu rezolvă totdeauna problema profundă a pacientului, simptomul putînd reapare sau producîndu-se așa-numitele substituiți de simptom.

Există astăzi tendința ca hipnoza să fie înglobată în cadrul unor tehnici psihoterapeutice mai complexe care implică hipnoanaliza pentru descoperirea conflictelor ascunse ale subiectului, tehnica imaginației dirijate, a antrenamentului mintal, a abreacției în stare de hipnoză, psihoterapia de suport etc.

Hipnoza, ca simplă tehnică de tratament, este indicată mai ales în situațiile acute, cînd simptomul sau durerea trebuie înlăturată rapid, urmînd ca după aceea să se procedeze, dacă situația o cere, la o psihoterapie mai complexă, în cadrul căreia hipnoza reprezintă doar una din tehnicile aplicate.

În ceea ce privește reproșul adresat hipnoterapiei că ar crea o dependență exagerată a pacientului față de terapeut, studii mai recente (Congresul Societății germane de hipnoză din 1988) au arătat că această dependență nu e cu nimic mai ridicată decît cea produsă de alte forme de psihoterapie.

Mai mult, astăzi se tînde tot mai frecvent ca subiectul care a fost supus în clinică unei indicații hipnotice să fie instruit în practicarea autohipnozei sau a unei tehnici de relaxare între ședințele de hipnoză, cît și după terminarea tratamentului cu hipnoterapeutul pentru a pune la îndemîna sa o tehnică de reglare și autoreglare a stărilor psihice și de optimizare a comportamentului.

Se pare că așa-zisele insuccese de hipnoterapiei țin mai puțin de esența tehnicii ca atare cît de aplicarea greșită a acesteia de către specialiști insuficient de competenți sau de către persoane neautorizate.

PSIHOLOGIA CLINICĂ

IMAGINAȚIA

«ochii sufletului»

ADINA CHELCEA

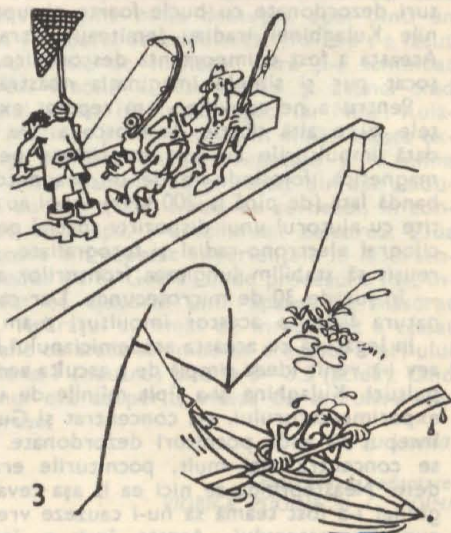
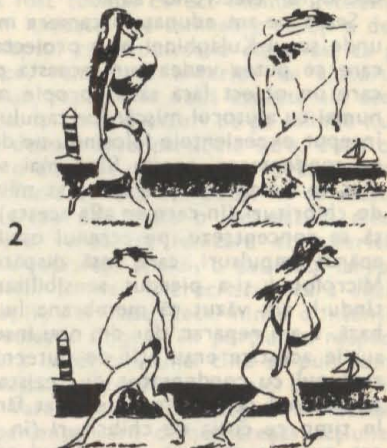
Strict psihologic, imaginația reprezintă aptitudinea de a crea imagini noi din elemente deja percepute. Recombinarea mentală a imaginilor poate da naștere unor invenții cu valoare practică. Pe de altă parte — așa cum remarca psihologul și filozoful american J. Dewey —, imaginația permite extinderea și completarea realului. Această aptitudine, care a format în om o a doua natură, poate fi cultivată în primul rînd prin lărgirea continuă a cunoștințelor din toate domeniile. Nu în zadar se spune că „cine are imaginație fără erudiție are aripi, dar nu are picioare”, deci nu este armonios construit. În al doilea rînd, prin exercițiu psihologic, „ochii sufletului” pot vedea tot mai multe realități viitoare.

Vă propunem în acest sens să vă mobilizați potențialul imaginativ rezolvînd cîteva probleme, sperăm amuzante.

1. Ce titlu propuneți pentru desenul din figura 1, străduindu-vă, firește, să fie cît mai original? Un titlu descriptiv — „Peștele ferăstrău — pericol pentru sporturile acvatice” — nu vă avantajează. „Fiecare cu distracția lui” parcă sună altfel. Titlul sec „Drujba” spune mult mai mult. Deci, încercați! Vă dăm un singur sfat: renunțați la primele zece titluri care vă vin în minte. Dacă insistați să-l căutați pe al unsprezecelea, probabil că va fi original.

2. Priviți figura 2. Eroii desenului au schimbat cîteva vorbe. Ce i-a spus el? Ce i-a răspuns ea? Nu, nu vă gîndiți să reproduceți vreo situație reală. Descătușați-vă fantezia, nu vă limitați la: „Singurică, singurică...”.

3. Și acum, „O poveste pescărească” (figura 3). Ați auzit atîtea. Din fiecare luați cîte un fragment și construiți o poveste nouă, care să „extindă” realul. Să fie pescărească!

AUTOCUNOAȘTEREA

DOSAR : PARAPSICOLOGIA

Aflindu-ne la un moment dat la Leningrad, împreună cu academicianul Iurii Guleaev am făcut un experiment special. Cu puțin înainte, la Institutul de Radioelectronică al Academiei de Științe a U.R.S.S. fuseseră construite microfoane miniaturale, unul cu condensator, celălalt ceramic. Acestea au fost montate în cutii de chibrituri și apoi conectate la un amplificator și un oscilograf electrono-radial.

Seara ne-am adunat în camera mea de hotel, unde soțul Kulaghinei ne-a proiectat un film în care se putea vedea cum aceasta pune în mișcare un obiect fără să-și apropie mâinile de el, numai cu ajutorul mișcărilor capului. Noi ne-am început experiențele folosindu-ne de microfonul cu condensator, acesta fiind mai sensibil. Imediat ce Kulaghina și-a apropiat mâinile de cutia de chibrituri (în care se afla acesta) și a început să se concentreze, pe ecranul oscilografului au apărut impulsuri, care însă dispăreau imediat. Microfonul și-a pierdut sensibilitatea. Demontându-l, am văzut că membrana lui s-a lipit de bază. L-am reparat, dar din nou insucces: impulsurile acustice erau atât de puternice încât microfonul cu condensator nu rezista. În schimb, microfonul ceramic a funcționat fără probleme. În timp ce cutia de chibrituri (în care se afla) era pusă în mișcare, microfonul emitea impulsuri dezordonate cu bucle foarte abrupte. Mâinile Kulaghinei iradiau (emiteau) ultrasunete! Aceasta a fost o importanță descoperire, care a șocat pur și simplu imaginația noastră.

Pentru a ne convinge, am repetat experiențele cu o altă ocazie, la Moscova. De această dată impulsurile au fost imprimate pe bandă magnetică, folosindu-ne de un magnetofon cu bandă lată (de pînă la 200 kHz). Apoi au fost citite cu ajutorul unui dispozitiv special pe un oscilograf electrono-radial și fotografiate. Așa am reușit să stabilim lungimea fronturilor abrupte — în jur de 30 de microsecunde. Dar care este natura fizică a acestor impulsuri n-am aflat.

În legătură cu aceasta academicianului I. Guleaev i-a venit ideea simplă de a asculta aceste impulsuri. Kulaghina și-a lipit mâinile de urechea experimentatorului, s-a concentrat și Guleaev a început să audă pocnituri dezordonate. Cu cît se concentra mai mult, pocniturile erau mai dese. Neașteptîndu-se nici ea la așa ceva, Kulaghinei i-a fost teamă să nu-i cauzeze vreun rău experimentatorului. Acesta însă o îndemna: „Dă-mi căldură, dă-mi căldură”. Nimeni n-a avut de suferit în timpul experiențelor.

Tot o mare surpriză a fost pentru noi și faptul că palmele Kulaghinei emit, atunci cînd se concentrează, și impulsuri luminoase. De data aceasta experiențele s-au făcut acasă la Iurii Guleaev, fiind prezent, în afară de mine, și acade-

despre TELEKINEZIE

SAU ÎN PRAGUL

fizicii magice

Academician
IURII B. KOBZAREV
(URSS)

micianul V.A. Kotelnikov. Această radiație luminoasă a fost înregistrată cu ajutorul unor aparate. Dar cele mai importante experiențe din această serie au fost făcute acasă la mine, în cabinetul meu de lucru, unde a fost instalat un amplificator fotoelectric. În condiții de întuneric absolut, ultima cifră afișată de indicator se schimba în mod aleator, înregistrând fondul întunecat. Când Kulaghina a acoperit obiectivul amplificatorului, cu mîna mea, l-am fixat de sus. Atît mîinile, cît și amplificatorul au fost înfășurate într-o țesătură care nu lasă să treacă lumina (netransparentă) și, pentru că în cameră era cald, mîna Kulaghinei a transpirat. Am privit îndelung ultima cifră săltăreacă a indicatorului — toate celelalte erau zero. Ninel Kulaghina s-a îngrijorat. Altă dată asemenea experiențe reușeau, de ce de data aceasta aparatul nu înregistrează nimic? Eu șimeam cum ea se concentrează tot mai tare. În sfîrșit a mai apărut o cifră și numărul a început să crească. A ajuns la 9; a sărit la următoarea... Și înainte ca să ne dăm seama ce se întîmplă, indicatorul arăta cifre de ordinul trei. Curentul a crescut în intensitate de mii de ori. Am simțit că Ninel Kulaghina obosise, dar nu se putea opri, deși eu îi ceream să înceteze de a se mai concentra. Nu mai rezist și îndepărtez cu forța mîna ei de pe ecranul (afișajul) amplificatorului. În acel moment Kulaghinei i se face rău. Senzație de greață și crize de vomă a avut și după demonstrațiile de telekinizie de la acad. I.K. Kikoin.

Pentru a descifra compoziția specială a emanațiilor în cazul experiențelor făcute cu amplificatorul fotoelectric, am acoperit obiectivul acestuia cu filtrele de lumină. S-a constatat că datorită acțiunii Kulaghinei plăcuțele de sticlă se abureau, pe suprafața lor apărînd o depunere. În cazul experiențelor de încălzire a unei porțiuni din piele fără contact direct, am observat pe acea porțiune ceva strălucitor. Pielea părea a fi acoperită cu cristale microscopice. Mai mult, lurii Guleaev mi-a relatat că, atunci cînd a rugat-o pe Kulaghina să-l vindece de crizele de radiculită, ea i-a încălzit regiunea șalelor pînă la înroșirea pielii, după care soția lui a adunat din regiunea respectivă aproape o jumătate de linguriță de săruri.

Soțul Kulaghinei ne-a povestit despre o experiență simplă pe care a făcut-o chiar el, și anume a luat două plăcuțe metalice pe care le-a așezat în poziție verticală, la o distanță de 5 cm una de cealaltă. Apoi le-a cuplat, prin intermediul unei baterii de lanternă, la un microampermetru. Cînd, concentrîndu-se, Kulaghina și-a apropiat mîna de spațiul dintre electrozi, microampermetrul a înregistrat un curent de ordinul cîtorva zeci de microamperi. Eu l-am rugat

pe E. Godik de la IRE (Institutul de Radioelectronică) să verifice experimentul. În laboratorul pe care acesta îl conducea a fost construită rapid o instalație constînd dintr-o cutie nu prea mare de alamă prevăzută cu o „fereastră” cu zăbrele. În interiorul cutiei a fost plasată o baterie de lanternă, unul din polii acesteia fiind legat de corpul cutiei, celălalt lăsat liber. Înăuntrul cutiei a fost montat un electrod care a fost cuplat, prin intermediul unui cablu ecranat, la un amplificator, iar acesta la un magnetofon. Cînd Kulaghina și-a apropiat mîinile, spălate îndelung înainte, de „fereastră” cutiei, concentrîndu-se, în același timp, la ieșirea amplificatorului și corespunzător pe banda magnetofonului s-au înregistrat impulsuri electrice. Deși experimentul n-a fost tocmai corect montat (schema conținea un limitator de semnale), totuși a devenit clar faptul că impulsurile electrice, ca și cele acustice, remarcate anterior cu ajutorul microfoanelor, reprezintă două aspecte ale aceluiași proces. În ambele cazuri de pe mîinile Kulaghinei se desprindeau particule care, după ce parcurgeau o distanță relativ mică, loveau membrana microfonului. Una din două: fie că aceste particule purtau ele însele o încărcătură electrică, fie era vorba de ionizare atmosferică. Ajungînd pe suprafața sticlei, o abureau, iar pe suprafața pielii formau microcristale care excita terminațiile nervoase, determinau o intensificare a circulației sîngelui în porțiunea respectivă și arsură la fel ca atunci cînd se pun comprese cu muștar concentrat. Dar nici aceasta nu este totul. Vara trecută, B. Kulaghina a efectuat și alte experiențe care demonstrează acțiunea soției sale asupra apei. Concentrîndu-se, este suficient să țină mîna deasupra apei dintr-un borcan și aceasta se acidulează. Dovada s-a făcut folosind hîrtie de turnesol, care și-a schimbat culoarea. Efectul a fost același și atunci cînd borcanul a fost închis cu capac, iar Ninel Kulaghina l-a ținut pur și simplu în mînă. Aceste experiențe au fost imediat repetate și la mine acasă, unde martorii au și gustat din apa acidulată și au văzut cum hîrtia de turnesol, în contact cu acea apă, și-a schimbat culoarea. Ziua următoare am repetat experiențele în laboratorul condus de E. Godik, unde procesul a fost înregistrat cu ajutorul unui aparat de măsurat pH-ul. Aparatul automat de înregistrat a trasat un grafic ce arăta schimbarea treptată a pH-ului apei de la 7 (neutru) pînă la 3—3,5 (acidă). Cînd borcanul era acoperit, viteza de acidulare scădea brusc.

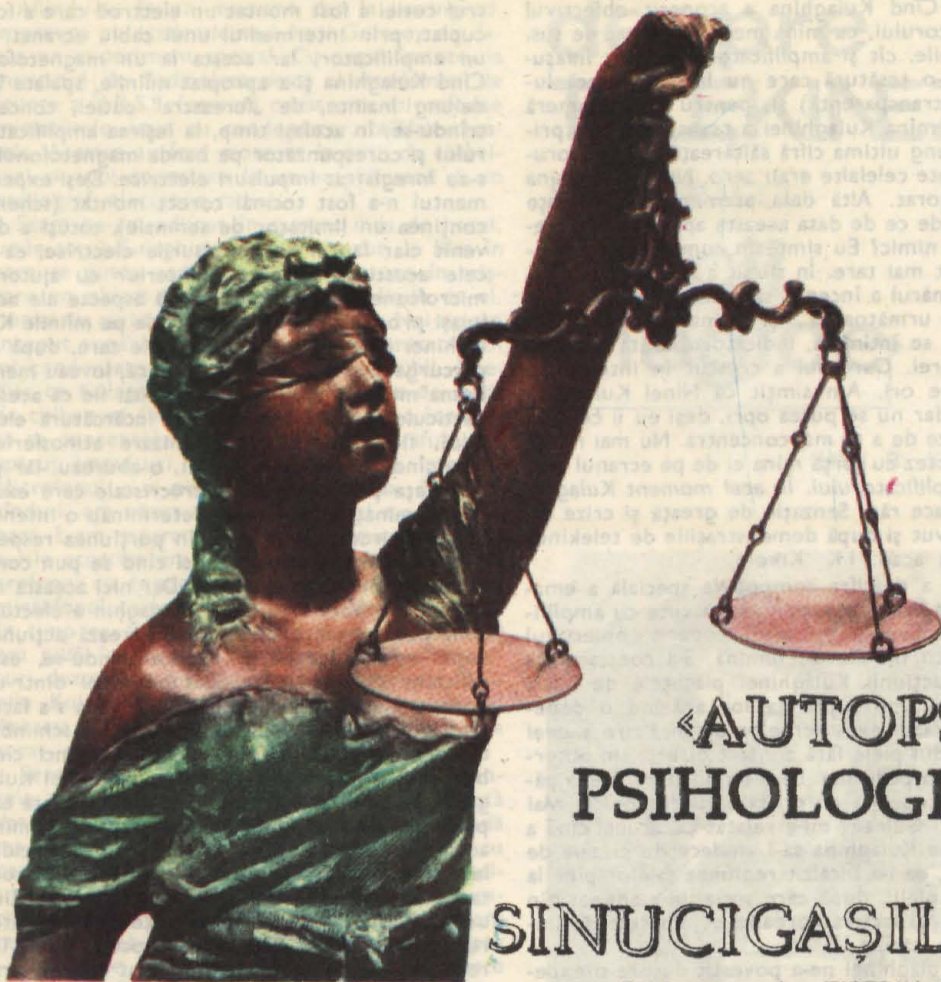
Va urma

Traducere și adaptare:
VIORICA PODINĂ și C. ADINA

DOSAR : PARAPSICOLOGIA

«AUTOPSIA PSIHOLOGICĂ» A SINUCIGAȘILOR

Prof. univ. dr. TIBERIU BOGDAN

„Prin sinucidere sînt denumite acele cazuri mortale la care autorul și victima (decedatul) sînt una și aceeași persoană, moartea survenind pe cale nenaturală, și la care se poate atribui (dar nu demonstra) existența unui moment activ care pledează pentru o eventuală intenție.”

(OTTMAR JAKOB, 1986)

Oricum am defini suicidul, excluzîndu-l sau incluzîndu-l în limitele normalului, putem afirma cu certitudine că actul suicidar este un punct final care a fost precedat în timp de o serie de comportamente pe care aproape toți autorii le denumesc **comportamente presuicidare**. Comportamentele presuicidare sînt adesea avertismente sau forme mascate de amenințare pe care cei din jur nu le recepționează ca atare ori nu le acordă importanța cuvenită și nu realizează că cel ce emite asemenea avertismente se află realmente în „stare de pericol” și că ajutorul uman sau medical este urgent necesar.

Datele la care ne-am referit mai înainte credem că dovedesc necesitatea abordării transdisciplinare a problemei suicidului. Totul este ca în analiza pe care o facem fenomenului suicidar în general și unui caz de suicid în special să avem în vedere toți factorii suicidogeni care ne sînt accesibili. Vîrsta, sexul, nivelul cultural, starea socială, starea sănătății etc. sînt tot atîția factori care au fost studiați – mai ales de pe versantul sociologic – și au dat o serie de legități demne de luat în seamă. În țara noastră, prof. Mina Minovici a făcut cercetări de ordin statistic în acest domeniu. Astfel, de pildă, cifrele arată că în timp de război scade sensibil numărul sinuciderilor, iar în situația limită – cum s-a constatat în lagărele naziste – sinuciderea a fost o raritate (A. Mergen, 1986).

Fenomenul suicidar mai are o seamă de caracteristici pe care am putea să le considerăm ca surprinzătoare. Încă E. Ferri a observat (apud A. Mergen) că acolo unde numărul sinuciderilor crește, scade numărul crimelor de omor. În măsura în care acest adevăr poate fi confirmat și se dovedește a fi de mare generalitate, explicația devine din ce în ce mai dificilă. Tot A. Mergen (1986) demonstrează cu cifre foarte sugestive că rata sinuciderilor crește o dată cu creșterea nivelului de civilizație. De aici apoi faptul că, de regulă, orașele, mai ales cele mari (megalopolis), dau o rată mai mare de sinucigași decît așezările cu caracter tipic rural.

Din punct de vedere legal, la cele mai multe popoare civilizate sinuciderea este un fapt neutral, nimeni nu e pedepsit pentru că a încercat un act de sinucidere. Înainte de secolul al XVIII-lea, mai ales la popoarele creștine, sinuciderea era considerată un „mare păcat” și clerul se răzbuna pe făptaș prin refuzarea înhumării rituale, ba în unele părți corpul neînsuflețit era spînzurat în locuri publice.

Evident că aceste prejudecăți sînt date uitării, iar o bună parte din medicii și juriștii occidentali susțin că dreptul de a-și pune capăt zilelor în mod benevol aparține libertăților cetățenești și că societatea trebuie chiar să sprijine o astfel de hotărîre a individului, mai ales cînd e vorba de oameni vîrstnici suferinzi de boli incurabile. „Societatea pentru o liberă euthanasie” a scos chiar un manual în Marea Britanie, iar în Elveția funcționează o astfel de societate (Societatea EXIT) din 1982. Se pare că asemenea asociații mai funcționează și în alte țări. Unul din „stilpii” societății britanice de euthanasie benevolă a fost scriitorul Arthur Koestler, care, avînd un cancer diagnosticat, și-a pus capăt zilelor împreună cu soția sa. „Euthanasia benevolă” este în mod evident în contradicție cu principiile noastre etice și legale, căci ea poate da naștere la nemărate abuzuri. Am ținut să subliniem acest punct de vedere, fără însă a intra în polemică inutilă cu adepții diferitelor forme de „exit”.

O viziune adîncă a problemei suicidului ne oferă, în 1986, psihiatrii francezi C.L. Coppet și M. Collin. După părerea lor, conduitele suicidare prezintă multe analogii cu alte spețe de conduită deviantă, îndeosebi cu cele de transgredire legală care aduc după sine o acțiune penală sau medico-socială, cum ar fi în cazul avorturilor, drogaților, alcoolicii etc. Autorii exclud din preocupările lor cazurile de suicid cu deznodămînt mortal, ca și tentativele de suicid care sînt mai în toate cazurile suspecte de a fi urmărit scopuri utilitare.

După Coppet și Collin, conduitele suicidare se împart în două categorii net distincte: în prima categorie intră acele cazuri unde **dorința de moarte este intensă și determinarea este certă**, ducînd în cele mai multe cazuri la autodistrugere, și cea de-a doua categorie, unde **dorința de moarte este pe cel de-al doilea plan, pe primul plan fiind „strigătul după ajutor”**. Deci, în cele două cazuri extreme, unul este dirijat spre viață și spre necesitatea imperioasă de a comunica cu semenii.

Din analiza multor cazuri de suicid, s-a ajuns la concluzia că pînă și acei suicidanți care se expun la moarte sigură păstrează în străfundurile gîndurilor lor speranța secretă că în cele din urmă vor scăpa. Acest fenomen a fost descris și de cercetătoarea elvețiană Odette Masson, care afirmă că la adolescenți și la tineri comportamentele autodistructive au un caracter vizibil comunicativ și că, în mod cert, la nevîrstnici nu există o reprezentare realistă a morții. Aceste constatări sînt întărite de cercetările lui K. Biener care, utilizînd „autopsia psihologică”, a găsit la tinerii suicidanți o imatură reprezentare a morții, precum și o seamă de avertismente non-verbale anterioare prin care ei semnalau intențiile lor suicidale.

BOLILE SUFLETULUI

COPPA del MONDO

furtuna pasiunilor

MARIA MOJESCU,
Institutul de Psihologie

Evenimentul sportiv al anului, Coppa del Mondo — Italia '90, a captat atenția și preocupările a milioane și milioane de spectatori, telespectatori, radioascultători, a multor specialiști, ca și a mass-mediei de pe cele cinci continente ale mapamondului.

„Fotbalul este carnavalul meu de fiecare duminică. Mi se pare cel mai frumos joc pe care l-au născocit oamenii pentru a se povesti pe ei înșiși” — cum foarte frumos spunea Fănuș Neagu. Într-adevăr, fotbalul, acest „sport-rege”, „unul din zeii acestui sfârșit de secol”, a dezlântuit pasiuni și controverse, violență și agresivitate, bucuria victoriei și durerea înfringerii, toate în același timp. Comentînd „finala mare”, Cristian Topescu remarca ce mică e distanța dintre victorie și înfrîngere, dintre bucurie și amaraciune! Stadionul Olimpic din Roma este un cazan care fierbe! Atmosfera a fost electricizantă, explozivă, pasiunile dezlîntuite, echipele angajate într-o luptă înclătă, epuizantă pentru victorie.

Dar, lăsînd la o parte spectacolul, să consemnăm cîteva cifre relevante pentru grandioasa competiție. Au participat 24 de echipe, cu 528 de jucători, cele 52 de partide desfășurîndu-se în 12 orase. Recordul de spectatori a fost înregistrat la meciul R.F. Germania—Olanda: 74 559 de persoane. Numai în 32 de meciuri ale grupelor preliminară s-au acordat 97 de cartonase (90 galbene și 7 roșii). Asistența medicală a fost asigurată de 111 medici, 135 de asistenți medicali, 677 de brancardieri și 89 de ambulante.

În privința mass-mediei, partidele au fost preluate de 130 de posturi de televiziune. În tribunele stadioanelor au fost amenajate 10 998 de locuri pentru presa scrisă și vorbită (7 300 dotate și cu televizoare color), precum și un număr de 7 864 telefoane.

Dar Campionatul mondial de fotbal a însemnat și o afacere imensă — 230 milioane de franci elvețieni, „gestionate” de FIFA. Iată cîteva exemple: chiria stadioanelor și sprijinirea primăriilor din cele 12 orase gazda — 22 500 000 fr.; cheltuielile de transport, masă și cazare pentru cele 24 de delegații oficiale — 8 750 000 fr.; asigurarea jucătorilor (în caz de accidentari) — 6 000 000 fr.; controlul antidoping — 1 000 000 fr.; cheltuieli pentru arbitraj — 750 000 fr.; comitetul de organizare italian — 43 700 000 fr. Nu am mai menționat premiile echipelor calificate și nici premiul acordat tot de FIFA echipei care a evoluat în cel mai deplin spirit de fair-play.

Coppa del Mondo a readus în atenție un fapt cunoscut și recunoscut în fotbalul modern, dar care a căpatat aici o anumită pregnanță: rolul pregătirii psihologice a sportivilor (echipei), care — în condițiile unui echilibru de angajament fizic, tactic și de scopuri propuse — a decis de multe ori în acest turneu final rezultatul în teren. Aceasta a apărut evident atît la echipele favorite — R.F. Germania, Argentina, Italia și Anglia —, cit și la echipele cu cota valorică mai puțin ridicată, care au pastrat în timp echilibrul în joc, iar la primirea primului gol nu au dezarmat, restabilind egalitatea pe tabela de marcaj. Este vorba de România în meciul cu Argentina (1—1) și de Irlanda în meciul cu Olanda (de asemenea 1—1). Deși a reușit să înscrie prima în partida cu Costa Rica, din momentul egalării Suedia a cedat, pierzînd partida cu 1—2; își terminase, probabil, resursele nervoase și psihice.

În același context ne amintim cum echilibrul scorului pastrat între doua echipe, chiar și în prelungiri, a putut fi rupt prin execuția loviturilor de la 11 m, moment cu miza mare și cu puternică încărcatură emoțională. Este cazul echipei din 4

PSIHOLOGIA SPORTULUI

partide ale semifinalelor. Unii dintre jucătorii desemnați să poarte această răspundere, tocmai pentru nivelul înalt de tenacitate și de constanță, au clacat psihic, nereușind să depășească barierele psihice ale momentului (unele dintre exemple ar putea fi cei doi jucători englezi și cei italieni care au ratat în meciul cu R.F. Germania și respectiv cu Argentina).

Creдем că nu-i lipsită de semnificație și relatarea următorului fapt. Dacă după semieșeurile din debutul campionatului conducerea echipei Olandei a chemat de la Amsterdam un psiholog pentru a încerca să scoată formația din complexul în care a intrat, echipa Camerunului a evocat vrăjitorii — maraboutii (aflați alături de medici în delegația oficială a Camerunului), considerând a fi și în măsură să-i întărească psihic pe jucători. Aceștia din urmă având și credința că purtarea unor amulete ar putea influența rezultatul jocului.

Desigur, s-ar putea mult discuta despre personalitatea sportivilor, motivațiile lor, relațiile de grup, coeziunea echipei, șansa și neșansa și multe, multe altele. Fotbalul, fiind prin excelență un fenomen psihosocial, implică relații interpersonale, atitudini preferențiale, manifestări de grup atât ale jucătorilor, cât/și mai ales ale spectatoriilor. Și pentru că presa abundă de asemenea fapte, vom încerca să exemplificăm influența victoriei sau a înfringerii asupra manifestărilor de grup sau individuale.

Comportamentul de grup dezlănțuit exploziv pe stadioane (urmare a confruntării de roluri și statusuri — jucători și suporteri) a devenit mai agresiv, mai violent pe străzile Italiei și nu numai. La Roma și Florența, la Verona și Torino după încheierea partidelor pe străzi s-au comis acte de vandalism — distrugeri de magazine și localități publice, deteriorarea unor autoturisme, agresarea populației sau a forțelor de ordine, care până la urmă au restabilit liniștea; bilanțul — răniți, persoane arestate, condamnate sau expulzate.

De asemenea, s-au semnalat și alte genuri de comportament, individuale mai ales, deviate — agresări violente, răniți grave, crime, sinucideri. Un tânăr chinez de 17 ani și-a ucis tatăl (60 de ani) pentru că i-a interzis să urmărească la televizor turneul final de fotbal. Un supporter al echipei italiene (39 de ani) a fost ucis cu focuri de armă în timp ce urmărea partida Italia-Argentina. O tânără din Bangladesh (30 de ani) s-a sinucis după victoria Angliei asupra Camerunului, iar un supporter iugoslav cînd ultimul penalti transformat de argentinieni a eliminat echipa iugoslaviei.

Dar și victoria, excesul de entuziasm au făcut victime. Este cazul unui supporter argentinian în vîrstă de 60 de ani, care a decedat în urma unui atac de cord în momentul cînd s-a înscris golul calificării Argentinei în sferturile de finală. Sau, după victoria Italiei asupra Irlandei și calificarea Italiei în semifinale, doi suporteri din Parma și-au pierdut viața într-un accident de circulație, iar o bătrînă doamnă a fost accidentată mortal de o mașină ieșită din caruselul ce sărbătorea succesul Italiei.

Unele influențe ale acestei mari competiții s-au

vădit și în cele mai neașteptate domenii ale vieții sociale, generînd reacții diverse. De pildă, manevrele pe care trebuiau să le efectueze în Mediterana forțele Pactului Nord-Atlantic în luna iulie. Astfel, exercițiile programate în ziua meciului Italia-SUA au fost scurtate cu câteva ore pentru ca marinarii să poată urmări la televizor întîlnirea.

Papa Ioan Paul al II-lea a hotărît să devanseze ora tinerii anuale a Corpus Domini, care reunește zeci de mii de participanți. Cauza: partidele Coppei del Mondo! Iar cu ocazia partidei Italia—Austria, aflîndu-se într-o scurtă vizită la o biserică din Roma, Papa i-a invitat pe credincioșii prezenți să se grăbească acasă pentru a nu scăpa transmisia televizată a meciului. Suveranul pontif a practicat fotbalul în tinerețe pe post de portar...

Au existat însă și reacții contra „sportului rege”. La sfîrșitul lunii mai în Italia a fost lansată oficial o acțiune a celor 101 intelectuali, Comitetul italian de apărare împotriva Campionatului mondial. Nici femeile nu s-au lăsat mai prejos. Un număr de 101 femei „antimondiale” au adresat o plîngere împotriva radioteleviziunii. Comitetul celor 101 — a explicat prof. Flavio Manieri, psiholog — își propune să protejeze cetățenii împotriva agresiunilor acumulate începînd cu lucrările de construcție, de modernizare, cu invazia enormelor autocare întesate cu turiști și terminînd cu poluarea acustică și atmosferică.

Încheiem seria acestor exemple, unele marcate chiar de pitoresc, dar toate avînd un pregnant caracter psihosocial, cu relatarea antrenorului echipei braziliene Sebastiano Lazaroni. Acesta declară presei că după eliminarea echipei sale din Cupa Mondială este tratat de toată lumea ca un delincvent. „Niciodată nu mi-am putut închipui că fotbalul poate să schimbe așa de mult părerea despre cineva. Mă simt ca un delincvent care a comis recent o crimă. Toată lumea vorbește despre Lazaroni cu ură, uitînd că și eu sînt un om ca oricare cetățean brazilian.”

PSIHOLOGIA SPORTULUI

CLUBUL SENIORILOR

Aș vrea să stau puțin de vorbă cu tine, dragul meu tânăr, și, după câte îmi pare, și tu vrei. Dacă nu ar fi așa, nu te-ai fi oprit asupra acestei pagini. Această conduită a ta mi-a dezvăluit gândul tău. Este normal ca fiecare om să dorească să se cunoască pe sine, precum tot normal este să se gândească la ce-i va oferi ziua de mâine: fericire, nefericire? Poate pentru prima dată ți-ai pus această întrebare la vârsta de 13 sau de 14 ani, încercând, ca și mulți alții, regretul că în epoca noastră nu mai sînt nici oracolele antichității și nici vrăjitoarele din poveste. În lipsa lor, ți-ai în-

mică, o tipologie psihologică, de ce nu și fiziologică, și care are, dacă o iei în seamă la o vîrstă mică sau tînără, pretenția de a se înscrie ca o indicație viitorologică. Nu mă întreba dacă indicațiile sale au o valoare reală de predicție. Tu, dacă le-ai consultat, vei avea posibilitatea, mai tîrziu, să răspunzi la această întrebare. Deocamdată, dacă informațiile primite ți-au permis o creștere a încrederii în tine sau în destinul tău, să le considerăm utile. Știu însă că fiecare ființă umană este produsul unei eredități proprii și al unor condiții sociale sau cultural-sociale atît de

consideră-mă alături de tine

Dr. ION HOLBAN,
Universitatea „Al. I. Cuza”-Iași

dreptat privirile către cer, către soare, către lună și stele (doar aceasta înseamnă consultarea unui horoscop) sau ți-ai îndreptat pașii către o anumită persoană și, deschizîndu-ți palma, i-ai cerut să-ți tîlmăcească semnificația liniilor care o brăzdează. Mă bucur că ai procedat așa. Căci tu, ca orice ființă umană, care vrei să cunoști atît de multe lucruri, ai simțit nevoia de a te cunoaște, în primul rînd, pe tine. Dar cu nu te pot ajuta prin procedeele respective, deoarece fiecare om își are pregătirea sa, cultura și specialitatea sa. Specialistul, adică persoana care știe aproape totul despre foarte puțin, este omul epocii noastre. El pune datele științei care se află la baza pregătirii sale în serviciul celorlalți, situație în care fiecare dintre noi devine indispensabil tuturor, precum toți devin necesari fiecăruia dintre cei care formăm o societate, societatea în care trăim. Dar, mă întreb, oare cît de mult te-au ajutat horoscoapele? Datele pe care ți le-au oferit, în funcție de ziua în care te-ai născut, sînt aceleași pentru un număr foarte mare de oameni (milioane, zeci de milioane), și anume pentru toți cei care s-au născut în aceeași zi sau în aceeași zodie cu tine. Zodiacul împarte deci oamenii în 12 categorii și stabilește, astfel, o tipologie în funcție de o anumită conjunctură cos-

puternic individualizate încît trăsătura tipologică indicată poate cunoaște forme care se înscriu între un normal și un patologic. În aceleași condiții, configurația multidimensională a personalității face ca numai în cazuri extrem de rare o persoană, prin structura sa de ansamblu, să exprime perfect tipul uman din care, dominant, face parte, ea îmbinînd caracteristici ce aparțin, mai mult sau mai puțin, și de alte tipologii sau, în cazul despre care vorbim, și de alte zodii.

Te-aș fi putut eventual ajuta, dragul meu prieten, în dorința de a te cunoaște pe tine însuți, oferindu-ți chestionare sau teste care să-ți îndrume gândul spre anumite caracteristici ale personalității și să-ți ofere unele indicații asupra structurii tale psihologice în funcție de răspunsurile pe care le vei da la întrebările cuprinse. Dar nu-ți voi putea oferi nici această șansă pentru simplul motiv că eu sînt un specialist care, ca toți specialiștii, în rezolvarea problemelor cu care se confruntă folosește anumite instrumente așa cum nimeni altul din afara specialității sale nu le-ar putea mînuși cu atîta măiestrie. Și te-aș ruga să nu uiți că un specialist se formează numai după un contact de mulți ani cu problemele practicii. În situația respectivă, necunoscînd nici cum se aplică un test,

nici cum se stabilește semnificația răspunsului la un chestionar, mi-e teamă ca nu cumva să ajungi la niște concluzii care ți-ar face mai mult rău decât bine sau să ajungi la ideea că a te cunoaște pe tine însuși este un lucru foarte simplu și la îndemina oricui. În psihologie, o concluzie responsabilă se stabilește pe baza unei multitudini de date, obținute printr-o diversitate de metode și pe baza unei operații ample de confruntare și interpretare. Cu cât te specializezi, cu atât înțelegi mai bine necesitatea acestei prelucrări și responsabilitatea pe care ți-o impune o concluzie.

Totuși, n-aș vrea să încheiem această discuție fără a-ți oferi ceva. Măcar o deschidere spre lumină sau o speranță. După ani grei de izgonire, psihologia, ca știință, a fost repusă în drepturile sale, ca rezultat al revoluției din decembrie 1989, la care tu însuși, poate, ai participat. În acest moment, acei dintre voi care sînteți în clasa a IX-a ați și început să faceți cunoștință cu ea. Sînt sigur că profesorii care predau acest obiect vor depune toate eforturile pentru ca discutarea problemelor respective să constituie un continuu indemn și prilej de a vă cunoaște pe voi înșivă. În același timp, vă fac și vouă recomandarea de a trece toate in-

formațiile pe care le primiți prin filtrul gândirii voastre, să le înțelegeți (nu numai să le memorați) și să găsiți, pentru fiecare dintre ele, exemplificări din viața voastră sau a persoanelor din preajmă. Numai în felul acesta veți reuși să vă înțelegeți conduitele voastre și să obțineți o imagine despre propria personalitate, distinctă de a celorlalți.

Dar mai am încă o veste bună să-ți dau. Poate mai bună decât prima. În multe din orașele țării, în anii care vin, vor lua ființă laboratoare de psihologie, care se vor găsi la dispoziția ta, ca și a tuturor semenilor tăi, și pe care le vei putea consulta tot așa precum, la necesitate, te adresezi astăzi unui cabinet medical. În funcție de problema pe care își vor propune să o rezolve, aceste laboratoare de psihologie vor avea și denumiri variate. Printr-o acțiune de asistență (de multe ori multidisciplinară), folosind adeseori psihoterapia (al cărui rol ar trebui să fie de prevenire, mai mult decât de tratare), utilizînd, în genere, noile cuceriri ale științei, aceste instituții ale unei lumi profund democratice te vor ajuta să te cunoști, să-ți alegi un drum adecvat în viață și să-ți organizezi munca astfel încît să poți ajunge pînă la vîrste înaintate cu un potențial aptitudinal nealterat.

TIPOLOGIE INTELECTUALĂ

Traducere și adaptare:
prof. univ. dr. URSULA ȘCHIOPU

1. Citiți cu atenție fiecare povestire și răspundeți cît mai repede posibil la întrebările ce se pun.
  1. A început o ploaie mărunță. Dina își strînsese mai tare gulerul pardesiului. După ce trecu de chioșcul din colț, văzu că lumea se grăbea. Erau mulți copii și adulți. Unii mergeau în aceeași direcție și se chemau sau se salutau între ei. Ghiozdanul s-a umezit. Prin frunzișul auriu al pomilor de pe marginea străzii șuiera vîntul. Dar iată, nu mai este mult...
    - a) unde merge Dina?
    - b) În ce anotimp are loc acțiunea povestirii?
  2. Andrei îi întinde tatălui său lingurița cerută. Mama zîmbește și face un semn discret spre Petrișor.
    - I-ai controlat lecțiile? Apoi se întoarce spre fotoliul de lângă geam.
    - Tată, nu vîi la masă?
    - a) Cîte personaje se află în cameră?
    - b) Care e cel mai tînăr dintre cei din cameră?
    - c) Care e cel mai în vîrstă?
  3. Instalatorul, împreună cu mecanicul blocului s-au apropiat de ușa de la intrare a familiei Ardeleanu. Tocmai ieșea sora mamei lui Ionică de la familia Ionescu.
    - Nu vă supărați, soacra dumneavoastră este acasă?
    - Da, vă așteaptă
    - a) Ionică este rudă cu familia Ionescu?
    - b) Dacă da, ce fel de rudă?
  4. Scrie mai cu atenție. Vezi să nu uiți exercițiile la aritmetică. Ai de scris de trei ori tabla înmulțirii cu 3, cele două probleme... M-am uitat peste ele, sînt ușoare. Ai de făcut doar cîte două operații aritmetice la fiecare.
    - a) Cîte operații aritmetice are de transcris pe caiet elevul căruia i se atrage atenția în textul de mai sus?
    - b) În ce clasă credeți că este?
  5. Există multe feluri de a scrie: scriere latină, scriere cu litere chirilice, scriere cu litere gotice, cu litere grecești, cu caractere arabe, cu semne chinezești, cu litere ebraice și multe altele.
    - a) Cîte feluri de scrieri au fost enumerate? (Nu le numărați, ci spuneți-le din memorie.)
    - b) Enumerați scrierile din care cunoașteți litere, chiar dacă este vorba doar despre cîteva.
  6. Este foarte cald. Un dulău mare, lășos caută umbră, mișcîndu-se leneș, un cățeluș dichisit și delicat, negru latră un timp la dulău, apoi pleacă în direcție opusă. Pomul de pe marginea străzii foșnește ușor. Din el țîșnesc

Cunoașterea de sine constituie condiția primordială a autodepășirii.
PSIHOLOGIA oferă cheia înțelegerii propriei personalități
și a personalității celorlalți.

PSIHOLOGIA — un subiect de meditație pentru toți,
un cod al reușitei în viață.

Din sumar • Psihologie și politică • Hipnoza •

• Libertate și manipulare • Psihologia sinucigașilor •

• Învățarea și reconstrucția umanului • Empatia • Ochii și privirea •

• Parapsihologia • Teste de autocunoaștere •

